

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПРИМАЧОК ЛЮДМИЛА ЛЕОНТІЇВНА

УДК 159.9:615.8–051

**ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ
З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія
053 Психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Переяслав – 2020

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Рівненському державному гуманітарному університеті МОН України (м. Рівне), кафедра вікової та педагогічної психології

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор
Михальчук Наталія Олександрівна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
кафедра практики англійської мови, завідувачка

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Корніяка Ольга Миколаївна,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
лабораторія вікової психофізіології,
головний науковий співробітник

доктор психологічних наук, професор
Швалб Юрій Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
кафедра соціальної роботи, професор

доктор психологічних наук, доцент
Гальцева Тетяна Олексіївна,
КЗВО «Дніпровська академія
неперервної освіти» ДОР,
кафедра психології, завідувачка

Захист відбудеться «4» вересня 2020 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.27.053.04 в ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» за адресою: вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., 08401.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Автореферат розісланий «3» серпня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Ли́ла

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації є вельми актуальною проблемою сьогодення. Її актуальність зумовлюється низкою вимог до якості підготовки сучасного фахівця. По-перше, реформа у сфері охорони здоров'я в Україні актуалізує зовсім нові вимоги до рівня професійної підготовки фахівця з фізичної реабілітації, до соціальної зрілості спеціаліста, котрий має бути здатним до життєвого, громадянського і морального самовизначення, постійного особистісно-професійного розвитку (Т.О. Гальцева, Л.О. Калмикова, Л.М. Карамушка, О.М. Корніяка, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, Ю.М. Швалб, Т.Д. Щербан й ін.). Крім того, має місце досить стійка потреба в безперервній самоосвіті, на якій наголошується в сучасних дослідженнях і яка реалізується в професійній діяльності та професійному спілкуванні. По-друге, освітній процес у вищих освітніх закладах має бути побудований так, аби актуалізувати мотиваційний потенціал майбутнього реабілітолога. Реалізація цього процесу могла б ініціювати його професійну діяльність, пов'язану з конструктивною особистісною та професійною самозміною. Остання багато в чому залежить від професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації, що в умовах модернізації вищої освіти й інтеграції її у світовий освітній простір передбачає підготовку фундаментально і цілісно мислячих спеціалістів-реабілітологів, озброєних методологією комплексної оцінки рівня здоров'я пацієнта та численними лікувально-профілактичними методами і технологіями фізичної реабілітації.

Нарешті, однією з найбільш поширених ідей модернізації вищої освіти є створення умов для професійної підготовки висококомпетентних спеціалістів з творчим мисленням, здатних вийти за межі стереотипів і приймати обґрунтовані, відповідальні рішення у своїй професійній діяльності. Звідси фундаментальною якістю компетентного фахівця з фізичної реабілітації мають бути творче мислення і самостійна життєва позиція, що ґрунтуються на здатності до системного та інтегративного аналізу явищ й оптимальній внутрішній свободі особистості. Засобами забезпечення здатності до системного аналізу є «наскрізне» навчання, безперервна самоосвіта, опанування оптимального обсягу фактологічного матеріалу і вільне володіння практичними навичками здійснення професійної діяльності.

Всі ці особливості професійної підготовки, безперечно, і зумовлюють актуальність проблеми становлення фахівця з фізичної реабілітації. Разом з цим ця проблема не є новою для психолого-педагогічної науки. Так, у низці досліджень (І.В. Волженцева, Н.Ю. Волянук, Т.І. Доцевич, К.В. Олександренко, А.К. Маркова, Н.О. Михальчук, Н.А. Побірченко й ін.) професійне становлення розглядається як показник такого розвитку спеціаліста, який свідчить про його соціальну зрілість, здатність усвідомлювати себе в суспільстві як особистість, спроможну до самостійної постановки цілей та їх досягнення, а також про наявність почуття власної гідності, впевненості у своїх силах та можливостях.

У зв'язку з різними позиціями вчених щодо вивчення процесу професійного становлення особистості розкриємо зміст поняття «професіоналізація». Так, одні дослідники вважають професіоналізацію загальним механізмом професійного становлення (О.О. Дмитриєнко, Т.Г. Сиріцо, К.С. Успанов), інші – цілісним та досить складним процесом у парадигмі філо- й онтогенезу (Г.О. Балл, Г.В. Калмиков,

А.В. Карпов). Ряд дослідників надає перевагу механізмам психічного розвитку особистості, характеризуючи становлення фахівця як набуття професійно значущого досвіду, як професійну визначеність самого суб'єкта, від чого великою мірою залежить його внутрішня позиція (О.Ф. Бондаренко, В.О. Моляко, О.Л. Музика, М.Л. Смульсон, Н.В. Чепелєва).

Не випадково саме ці характеристики особистості в психологічних теоріях та концепціях представлені як системоутворювальні, що дає змогу розглядати в якості чинника детермінації розвитку людини її рефлексивно-творчі зусилля, спрямовані на самоосмислення і самотворення. А методологічна відкритість психології дає можливість досить активно розвивати оригінальні й достатньо продуктивні системи методологічних принципів, які опосередковують можливість здійснення науково-практичних перетворень вищих феноменів людського буття, одним з яких є професійне становлення особистості.

Проблемами набуття фахівцем з фізичної реабілітації професіоналізму займалися Н.А. Бастун, Е.З. Івашкевич, І.М. Клещєрова, В.В. Крупа, Н.О. Михальчук, Р.З.Поташнюк, Н.О. Хупавцева й ін. На думку цих вчених, у підґрунті професіоналізму фахівця з фізичної реабілітації, що виявляється у професійній діяльності, перебувають ціннісні настановлення і морально-етичні орієнтації, які й визначають універсальні права і окреслюють основні свободи людини.

У працях І.О. Котик, В.І. Носкова й інших вчених показано роль та значення професійної рефлексії у діяльності фахівця з фізичної реабілітації. Зазначено, що необхідною умовою професійного становлення реабілітолога є здатність цього фахівця до відрефлексування своєї діяльності. Йдеться не про окремі, розрізнені, рефлексивні дії, які можуть виявлятися ситуативно – в момент виникнення перешкоди або в ситуаціях когнітивного дисонансу, а про систематичну рефлексивну реакцію. Саме рефлексія як здатність (індивідуально-психологічна особливість) реабілітолога забезпечує йому наднормативну активність у професійній діяльності.

Зрозуміло, діяльність фахівця з фізичної реабілітації має свої особливості, які й визначають його професійне становлення. Ці особливості, на жаль, лише імпліцитно представлені в науковій літературі, оскільки про їх емпіричне дослідження та експериментальну перевірку взагалі не йшлося. Якщо ж спеціально займатися проблемою вивчення професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації, то слід, безперечно, проводити спеціальні дослідження на різних вікових вибірках респондентів. Окреме дослідження має бути присвячене проблемі професійного становлення студентів – майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. Таке комплексне вивчення, на нашу думку, зробить актуальним розв'язання багатьох питань. Маємо на увазі передусім залежність професійного становлення спеціаліста з фізичної реабілітації від стажу його роботи за спеціальністю, гендерних відмінностей, особливостей виконання професійної діяльності, від впливу особистісних якостей цих фахівців на їх професійну надійність та ін. Це і визначає позицію, реалізовану в межах нашого дисертаційного дослідження, – нове методологічне обґрунтування професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації з огляду на ті новоутворення особистості, якими є професійна надійність, професійна унікальність та професійна автентичність.

В результаті дослідження було визначено *наукову проблему*, важливу в теоретико-методологічному плані та актуальну в практичному. Вирішення цієї проблеми потребує створення концептуальної моделі професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації та її експериментальної перевірки. У зв'язку з цим важливим є вдосконалення методів дослідження, які можна було б застосувати щодо вивчення професійного становлення реабілітолога. В контексті нашого дослідження слід виокремити та проаналізувати психологічні особливості, чинники та умови професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації, з'ясувати специфіку механізмів професійного становлення відповідно до таких ключових характеристик реабілітолога, як «професійно значущий досвід», «професійна надійність», «професійна автентичність» і «професійна унікальність».

Попри велику кількість наукових досліджень щодо питання професійного становлення фахівця існують суттєві прогалини у вирішенні проблеми становлення професіонала саме з фізичної реабілітації, що пов'язане, зокрема, з визначенням психологічних особливостей і структурних характеристик, чинників і умов його професіоналізації, з'ясуванням механізмів забезпечення та оптимізації цього процесу. Відтак, наявна суперечність між потребою суспільства у кваліфікованих спеціалістах-реабілітологах і нерозробленість психологічних засад їх професійного становлення і зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Психологія професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах комплексних планових тем кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету «Феноменологія морального розвитку особистості: детермінація, механізми, генезис» (реєстраційний номер 0106U000636) та «Просоціальна стратегія як основа морального становлення особистості» (реєстраційний номер 0112U002043). Тема дисертації затверджена Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 2 від 27.02.2014 р.) та міжвідомчою радою НАПН з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (протокол № 5 від 24.09.2019 р.).

Об'єкт дослідження: професійне становлення фахівця з фізичної реабілітації.

Предмет дослідження – психологічні особливості, чинники, умови та закономірності професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати концептуальну модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації, визначити характеристики функціонування процесу становлення реабілітолога через призму структурно-динамічної парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність»; емпірично з'ясувати психологічні особливості, структурні характеристики процесу професійного становлення цього фахівця і визначити професійно важливі якості його особистості; апробувати фасилітативну програму професіоналізації майбутнього спеціаліста.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання** дослідження:

1. Обґрунтувати загальні теоретико-методологічні основи дослідження професійного становлення особистості, окреслити місце професійної

компетентності, професійної рефлексії, професійної надійності, професійної автентичності та професійної унікальності в парадигмі професійного становлення.

2. Створити концепцію дослідження і побудувати концептуальну модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації з виокремленням характеристик детермінування успішності його професійної діяльності та зв'язків між ними.

3. Встановити психологічний зміст і структуру професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації з урахуванням специфіки його професійної діяльності, уточнити структуру його комунікативної, психотерапевтичної та аксіологічної компетентностей; з'ясувати структурні особливості професійно значущого досвіду реабілітолога та окреслити його функціональний простір.

4. Визначити професійну надійність фахівця з фізичної реабілітації як передумову його успішного професійного становлення, виокремити рівні її функціонування. Розробити модель професійної автентичності спеціаліста з фізичної реабілітації, виокремити її компоненти та їх функції; розкрити сутність професійної унікальності у просторі професійної діяльності фахівця, з'ясувати форми професійної унікальності реабілітолога.

5. Розробити концептуальний апарат і підібрати методичний інструментарій дослідження.

6. На основі емпіричного дослідження встановити професійно важливі якості, здатності та особистісні новоутворення, які мають бути сформовані у фахівців з фізичної реабілітації для успішного здійснення ними професійної діяльності.

7. Апробувати фасилітативну програму професіоналізації майбутнього спеціаліста; з урахуванням результатів експериментального дослідження побудувати структурно-функціональну модель професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації.

8. З'ясувати психологічні особливості, чинники та умови професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації. Виявити закономірності професійного становлення реабілітолога.

У дослідженні було використано такі **методи**:

- *теоретичні* (теоретико-методологічний міждисциплінарний аналіз наукової літератури з метою встановлення стану розробленості досліджуваної проблеми, виокремлення понятійно-термінологічного апарату дослідження; інтерпретація і систематизація поліпарадигмальних теоретичних аспектів для визначення й обґрунтування теоретико-методологічних підходів та принципів дослідницької роботи; мисленнєва індукція й дедукція, теоретичне моделювання з метою розробки концепції дослідження і створення концептуальної моделі професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації; узагальнення результатів дослідження, аналіз генезису професійної компетентності, особливостей професійної рефлексії та професійної надійності фахівця залежно від стажу роботи за спеціальністю, статевих та індивідуальних особливостей особистості, успішності виконання професійної діяльності та ін.);

- *емпіричні* (психолого-педагогічний експеримент і його види: *констатувальний* – для вивчення початкового стану професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації; опитування спеціалістів, бесіди з ними, вербальне тестування, контент-

аналіз висловлювань-розуміння та продуктів діяльності респондентів – з метою отримання якісних і кількісних даних щодо індивідуальних відмінностей та рівнів актуального стану професіоналізації фахівців з фізичної реабілітації; для визначення рівнів сформованості професійної компетентності, професійної рефлексії та професійної надійності реабілітологів; *формульальний експеримент* – для апробації у вищих освітніх закладах структурно-функціональної моделі професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації; *контрольний експеримент* – з метою визначення якісних змін у професійному становленні студентів, зумовлених апробацією фасилітативної програми професійного становлення майбутнього спеціаліста);

- *математико-статистичні методи* – кореляційний, факторний та дискримінантний аналіз (використано комп'ютерний пакет статистичних програм «Statistica»: версія 12.5.192.7). Застосовувалися методи математичного моделювання, встановлення відмінностей у розвитку досліджуваних ознак за допомогою непараметричних (критерій χ^2) та параметричних (t-критерій Ст'юдента) критеріїв обчислення відмінностей для незалежних вибірок; непараметричний коефіцієнт рангової кореляції r-Спірмена; статистичні критерії ϕ^* – кутове перетворення Фішера та критерій d-Колмогорова-Смирнова.

Наукова новизна дослідження. По-перше, *отримано нові положення, відмінні від раніше відомих у психологічній науці*, а саме:

1. Професійна діяльність фахівця з фізичної реабілітації розглядається як аксіологічний процес, що передбачає не лише здійснення фахової діяльності, а й віднайдення в її результаті особистісних смислів, які сприяють збагаченню особистості реабілітолога, формуванню його гармонійної Я-концепції.

2. Професійне становлення фахівця з фізичної реабілітації визначається сформованістю його професійної компетентності (високим рівнем розвитку когнітивного, соціально-психологічного та ціннісно-смыслового її компонентів) і професійної рефлексії – таких її компонентів, як особистісна рефлексія, інтелектуальна рефлексія та метарефлексія.

3. Професійне становлення спеціаліста з фізичної реабілітації розглянуто через призму функціонування структурно-динамічної (організаційної) парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» у просторі професійної діяльності. В межах цієї парадигми розкрито такі аспекти: а) категоріальний простір; б) головні підструктури; в) функції, розподілені за компонентами. Кожен з компонентів парадигми є самостійною характеристикою професійного становлення особистості, що має свій власний зміст, генезис і функції.

4. Парадигма «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність», являючи собою структурно-динамічне утворення фахівця, є в своїй генезі перетвореною формою його професійної діяльності. Соціально, особистісно та професійно значущі компоненти цієї парадигми у своїй сукупності забезпечують саморозвиток фахівця як професіонала і регуляцію його взаємин із зовнішнім світом у тимчасовому континуумі минулого, сьогодення і майбутнього. Системним чинником організації і функціонування парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна

надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» є ціннісна орієнтація індивіда на оптимальний результат своєї професійної діяльності.

5. Психологічний простір фахівця з фізичної реабілітації вважається суб'єктивно значущим фрагментом буття, що великою мірою визначає його актуальну професійну діяльність та стиль життя і включає комплекс фізичних, соціальних і психологічних явищ, які цей фахівець приймає як особистісно значущі. Виокремлено такі значущі виміри психологічного простору: тілесність, соціально значущі норми, професійно значущі норми, професійно значущі цінності, особистісний простір, професійний простір, соціальні зв'язки.

6. *Професійна автентичність* фахівця з фізичної реабілітації розглядається як багатовимірне особистісне новоутворення, яке регулюється соціальними та професійними нормами й формами професійної активності, що виникають на основі професійних програм і професійних патернів поведінки та виконання діяльності. Професійна автентичність, тісно пов'язана з життєвою продуктивністю, аналізується як інтегральне новоутворення особистості, яке поєднує у своєму змісті конативні, емотивні та когнітивні компоненти і в якому актуалізовані біологічний, психофізіологічний, особистісний та соціально-психологічний рівні її функціонування. Досить важливими характеристиками професійної автентичності є стабільність та висока ефективність результатів виконання професійної діяльності. Професійна автентичність великою мірою характеризується виправданим ризиком, виявом особистісних ресурсів, здібностей та потенціалів; є показником неабиякого запасу «міцності» спеціаліста, підтвердженням його можливості досягти бажаного (раніше не доступного) результату. Професійна автентичність свідчить про сформовану у фахівця здатність до здійснення прогнозованої поведінки, пов'язаної з реалізацією соціальних взаємин відповідно до суспільних норм та ідеалів, а також про його спроможність до власного відповідального вибору.

7. *Професійна надійність* фахівця з фізичної реабілітації розуміється як здатність контролювати, захищати і розбудовувати свій професійний простір, який великою мірою залежить від сформованості професійно значущого досвіду й успішної автентичної поведінки, що в сукупності визначають його професійну унікальність. Професійна надійність визначається когнітивними, емоційними, поведінковими та соціально-ціннісними аспектами, що створюють позитивні передумови для формування професійної унікальності. Ці аспекти зумовлюють специфіку професійної надійності, ідентичність фахівця; є інструментом рівноправної професійної взаємодії й вибору зовнішніх впливів, окреслюють межі особистої відповідальності. Всі ці процеси експлікуються у структурі «Я-концепції» і виражаються в об'єктивній поведінці людини у професійному просторі.

8. *Унікальність професійного простору* особистості виступає важливою характеристикою її професіоналізації, надаючи їй почуття впевненості в собі, безпеки, довіри до світу, до професійної спільноти і створюючи позитивні можливості для переживання незалежності свого власного «Я». До основних функцій професійно значущих норм (меж) відносяться такі: визначення відмінностей між «Я» і «не-Я», актуалізація професійної автентичності; активний вибір способів самовираження і самоствердження, що не порушують ціннісно-сміслових фреймів суспільства; здійснення вибору зовнішніх впливів і захистів від

руйнівних впливів, встановлення особистої відповідальності за виконання професійної діяльності.

9. *Професійна унікальність* розглядається як цілісне новоутворення особистості, що узгоджується з її потребами. Це – найважливіша умова розвитку і життєвого благополуччя людини: вона сприяє актуалізації її суб'єктності й психічному здоров'ю; дає їй можливість адаптуватися, розвиватися і бути продуктивною у всіх сферах життя (не лише у професійній сфері).

По-друге, *отримано наукові результати, які дали змогу вперше:*

1) встановити структуру професійної компетентності спеціаліста з фізичної реабілітації, виокремити її компоненти та субкомпоненти, розкрити їхній зміст; 2) створити концептуальну модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації; 3) визначити рівні сформованості акмеологічної компетентності цього фахівця; 4) виокремити аспекти, які характеризують його суб'єктність; 5) сформулювати поняття саногенної рефлексії реабілітолога, визначити функції його метарефлексії; 6) запропонувати структуру професійно значущого досвіду фахівця з фізичної реабілітації, окреслити функціональний простір цього досвіду; 7) сформулювати поняття професійної автентичності та професійної унікальності фахівця з фізичної реабілітації; 8) проаналізувати професійну автентичність як детермінанту професійного становлення реабілітолога; запропонувати модель його професійної автентичності: виокремити її компоненти, функції, охарактеризувати рівні функціонування компонентів тощо; 9) розглянути професійну надійність фахівця з фізичної реабілітації в якості передумови його успішного професійного становлення: сформулювати психологічні особливості, чинники і важливі аспекти її становлення та рівні функціонування; 10) визначити й охарактеризувати критерії функціонування у просторі професійної діяльності структурно-динамічної парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність»; побудувати біфуркаційну модель професійної надійності реабілітолога; 11) встановити два типи меж (інтраіндивідні та інтеріндивідні) професійно значущого простору фахівця з фізичної реабілітації, на основі яких визначатиметься його професійна унікальність; 12) запропонувати форми професійної унікальності реабілітолога; 13) емпірично дослідити вплив особистісних якостей та соціального інтелекту фахівців з фізичної реабілітації на їх професійну надійність.

По-третє, *вдосконалено:* 1) зміст складових професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації: мотиваційно-ціннісний, інтенційно-діяльнісний, рефлексивно-регуляційний та креативно-операційний; 2) характеристики та значущі виміри психологічного простору реабілітолога; 3) поняття (і зміст рівнів) його професійної рефлексії та професійної надійності; 4) критерії професійної унікальності цього фахівця; 5) функції професійно значущих норм (меж) унікальності професійного простору особистості; 6) структуру комунікативної, психотерапевтичної та аксіологічної компетентності спеціаліста з фізичної реабілітації.

Набули подальшого розвитку: 1) положення щодо якостей, здатностей та новоутворень особистості, які мають бути сформовані у фахівця з фізичної реабілітації для успішного здійснення ним професійної діяльності; 2) якісні й кількісні ознаки сформованості компонентів його професійної компетентності; 3)

сутність психотерапевтичної відповідальності реабілітолога; 4) положення щодо структури його професійної рефлексії; 5) характеристики функціонування професійно значущого досвіду, професійної автентичності, професійної надійності та професійної унікальності цього спеціаліста.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати можуть бути застосовані в різних галузях психологічної практики – зокрема, для *побудови методології* дослідження професійного становлення фахівців відповідно до сфери їх професійної діяльності; *організації діагностики* професійного становлення фахівців з фізичної реабілітації з урахуванням стажу їх роботи за спеціальністю, посади, статевих та індивідуальних особливостей особистості, успішності виконання професійної діяльності; *розробки* структурно-функціональної моделі професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації і *створення* цілісної теоретико-методологічної системи фасилітації його професіоналізації; *визначення* психологічних особливостей, умов та чинників професійного становлення реабілітологів; *сприяння* розвитку професійної компетентності, професійної рефлексії та професійної надійності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. Розроблені автором і використані на різних етапах емпіричного дослідження анкети можуть бути застосовані для визначення успішності професійної діяльності фахівців з фізичної реабілітації.

Матеріали дослідження можуть бути використані і в процесі викладання таких дисциплін, як «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Загальна психологія», «Історія психології», «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Психологія праці», а також під час проведення таких спецкурсів та спецсеминарів: «Фізична реабілітація хворих з ішемічним інсультом», «Логоневроз та заходи оптимізації курсу фізичної реабілітації», «Застосування психотерапії у випадку організації фізичної реабілітації аутичних дітей», «Формування психотерапевтичної компетентності фахівців з фізичної реабілітації», «Піскова терапія у реабілітаційній практиці», «Взаємозв'язок міжособистісних конфліктів і стресових станів».

Результати дисертаційного дослідження впроваджено:

- в освітній процес закладу дошкільної освіти: м. Рівне – ЗДО (ясла-садок) компенсуючого типу (спеціальний) «Центр Пагінець» (довідка № 26 від 16.03.2020 р.);
- в реабілітаційний процес таких лікувально-реабілітаційних закладів: Рівненський регіональний центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» (довідка № 68 від 16.03.2020 р.); Рівненський обласний госпіталь ветеранів війни (довідка № 237/09-08/20 від 10.03.2020 р.); реабілітаційний центр «Чайка» (довідка № 85 від 16.03.2020 р.); м. Кропивницький – «Центр лікування та реабілітації наслідків нейротравми» ТОВ «ТОКАТ» (довідка № 1182/20 від 10.03.2020 р.);
- в реабілітаційний процес спеціального закладу: с.м.т. Клевань – «Клеванська спеціальна школа» № 1 I-III ступенів (довідка № 70 від 11.03.2020 р.);
- в педагогічний процес ЗВО: м. Рівне – Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/30 від 12.03.2020 р.); КЗВО «Рівненська медична академія» (довідка № 143 від 11.03.2020 р.); Національного університету водного господарства та природокористування (довідка № 011/9 від 10.03.2020 р.);

– його результати використано також при викладанні таких спецкурсів та спецсеминарів: «Фізична реабілітація хворих з ішемічним інсультом», «Логоневроз та заходи оптимізації курсу фізичної реабілітації», «Застосування психотерапії у випадку організації фізичної реабілітації аутичних дітей», «Формування психотерапевтичної компетентності фахівців із фізичної реабілітації», «Піскова терапія у реабілітаційній практиці», «Взаємозв'язок міжособистісних конфліктів і стресових станів» (2014–2019 рр.) – для студентів Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/30 від 12.03.2020 р.).

Особистий внесок автора. Дисертація виконана здобувачкою самостійно. Усі сформульовані положення і висновки обґрунтовано авторкою на основі критичного аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел і здійснення емпіричного дослідження. На використані в роботі теоретичні положення інших авторів здійснено відповідні посилання. В опублікованій колективній монографії, підготовленій у співавторстві з А. Сімко і Ю. Чалою, доробок здобувачки становить 35%. У двох статтях, опублікованих у співавторстві з Н.О. Михальчук та Е.З. Івашкевичем, доробок здобувачки становить 50%. У двох міжнародних періодичних виданнях, які входять до науково-метричної бази даних Scopus, доробок здобувачки становить 20%.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися авторкою на 61 науковому зібранні різного рівня:

- на міжнародних науково-практичних конференціях та форумах: «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Рівне, 2013); «Проблеми виховання молодого человека в образовательном процессе» (Махачкала, 2013); «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (Рівне, 2013; 2015); «Проблеми и перспективы развития образования в XXI веке: профессиональное становление личности (философские и психолого-педагогические аспекты)» (Прага, 2013); «Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии» (Москва, 21.03.2013; Москва, 18.04.2013); «Педагог третьего тысячелетия: теоретико-методологический дискурс» (Дрогобич, 2013); «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді» (Луцьк, 2013; Чернівці, 2014); «Психологія діалогу і світ людини» (Кіровоград, 2013; 2014); «Проблеми розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (Рівне, 2013); «Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития» (Санкт-Петербург, 2013; 2014); «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський – Київ – Казань – Жешів, 2014); «Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика» (Харків, 2015); «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2016); «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання» (Київ, 2016); Міжнародний фестиваль «Світ психології» (Київ, 2016); «Духовність у становленні та розвитку особистості» (Київ, 2016); «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський – Київ – Жешів – Ченстохова – Брест – Ружомберок – Копитова, 2016); «The problems of legal psychology in a crosscultural world» (Ларнака, 2016); «Перспективи розвитку реабілітаційних послуг та оздоровчого туризму в Україні з огляду на польський досвід» (Рівне, 2017); «Медицина-соціальні проблеми профілактики и лечения ВИЧ/СПИД» (Беларусь–

Россия–Україна–Монголія, 2017); «Сучасні проблеми германського та романського мовознавства» (Рівне, 2019; 2020); «Особистість у просторі молодіжної субкультури» (Рівне, 2019); «Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст» (Умань, 2019; 2020); «Психологічні проблеми творчості» (Київ, 2019); «Сучасний світ і незрячі: соціальна інтеграція осіб з інвалідністю як категоричний імператив гуманізації українського суспільства» (Луцьк–Клевань, 2019); «Виклик COVID-19: безпековий та інформаційний виміри» (Київ, 2020);

- на *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Особистість у просторі виховних проєктів» (Київ, 2012); «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 2013); «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку» (Запоріжжя, 2014); «Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти» (Луцьк, 2014); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2014); «Людина і суспільство: економічний та соціокультурний розвиток» (Рівне, 2014); «Актуальні проблеми сучасної освіти в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів» (Рівне, 2014); «Психологічна реабілітація, як вагомий чинник в аспекті здоров'я людини» (Рівне, 2016); «Оптимізація процесу навчання іноземних мов у закладах вищої освіти гуманітарного та технічного напрямів» (Рівне, 2019); «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах» (Київ, 2019);

- на *міжрегіональних науково-практичних і методичних семінарах та конференціях, наукових читаннях*: «Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України» (Рівне, 2017); «Особливості організації та проведення наукових досліджень у «Фізичній реабілітації» та у «Педагогіці»» (Рівне, 2018); «Вплив науково-педагогічної спадщини видатних педагогів-медиків на розвиток освіти в Україні» (Рівне, 2013); «Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ» (Рівне, 2013); «Інфекційні захворювання. Їх профілактика і заходи боротьби з ними» (Рівне, 2013); «Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика» (Харків, 2014); «Оптимізація процесу навчання іноземних мов у закладах освіти гуманітарного та технічного напрямів» (Рівне, 2016); «Соціально-психологічні аспекти ціннісної взаємодії обдарованої особистості з контактним оточенням» (Київ, 2016); «Творчий шлях і вагомий внесок в медицину медиків-письменників» (Рівне, 2018);

- на *щорічних звітних наукових конференціях* Рівненського державного гуманітарного університету (2011–2020 рр.).

Кандидатську дисертацію на тему: «Виховання у студентів медичного коледжу розради як духовної цінності» (за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання) було захищено у 2011 р. в Інституті проблем виховання НАПН України. Положення та висновки кандидатського дослідження у докторській дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 96 друкованих працях: 2 монографіях; 2 розділах у колективних монографіях; 1 навчальному посібнику; 1 навчально-методичному посібнику; 13 статтях у наукових фахових виданнях України; 11 статтях у наукових фахових виданнях України, які входять до

міжнародних наукометричних баз даних (серед яких 1 стаття входить до баз Web of Science та Scopus); 2 статтях у міжнародних періодичних виданнях, які входять до бази Scopus; 61 тезах доповідей на конференціях; 3 методичних посібниках.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел (498 найменувань, з них 64 – іноземними мовами), 14 додатків на 159 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 651 сторінки. Основний зміст викладено на 399 сторінках. Текст дисертації містить 10 рисунків на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність вивчення обраної проблеми; визначено мету, об'єкт, предмет та методи дослідження; вказано основні завдання, розкрито методологічні й теоретичні засади роботи; показано наукову новизну і практичне значення дослідження; подано відомості про апробацію та впровадження його результатів, а також про публікації автора та структуру дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретико-методологічні основи дослідження професійного становлення особистості»* – розкрито психолого-педагогічні засади дослідження процесу професійного становлення особистості, розглянуто зміст поняття «професійне становлення особистості» в парадигмі процесуального, результативного, змістового, особистісно зорієнтованого та раціогуманістичного підходів; описано результати пілотного дослідження з метою з'ясування цілей професійного становлення і вивчення «ідеального образу фахівця з фізичної реабілітації» очима пацієнтів.

У результаті аналізу психологічних досліджень зміст поняття «професійне становлення особистості» розглянуто в парадигмі таких базових підходів: *процесуального* (Н.Р. Бітянова, Н.Ю. Волянчук, В.Ф. Литовський, Г.В. Ложкін, Т.В.Потапчук, Ю.М. Чала й ін.); *результативного* (Б.Ф. Ломов, І.М. Семенов, К.Левін й ін.); *змістового* (А.М. Веремчук, І.А. Мамчур, Л.М. Собчик й ін.); *особистісно зорієнтованого* (Т.І. Артем'єва, О.Ф. Волобуєва, В.В. Давидов, Д.Б.Ельконін, Л.О. Калмикова, Г.В. Калмиков, Л.М. Карамушка, Д.О. Леонт'єв, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.М. М'ясищев, М.Л. Смульсон, Н.В. Чепелева, Ю.М. Швалб й ін.); *регулятивного* (А.В. Вознюк, О.М. Кокун, О.П.Коломієць, Ю.О. Лукомська, Н.В. Сміла, Н.М. Соболь й ін.); *компетентнісного* (О.О. Демчук, Т.І. Доцевич, І.В. Зошій, О.С. Кочубей, І.І. Сняданко, І.Й. Халимон, В.П. Чудакова й ін.); *діалогічного* (Н.І. Антюхова, О.Я. Митник, А.Ю. Ковтун, І.О.Котик, А.А. Рикун й ін.) та *раціогуманістичного* (Г.О. Балл, О.В. Завгородня, В.Л. Зливков, Н.О. Михальчук, С.О. Мусатов, М.В. Папуча й ін.).

Зазначено, що саме парадигма раціогуманістичної психології дає змогу представити професійне становлення як аксіологічний процес, який забезпечує продуктивність самоздійснення особистості, віднайдення нею цінностей та смислів, які, з одного боку, фасилітують особистісне становлення фахівця, формування новоутворень, важливих для реалізації його професійної діяльності, а з другого, – сприяють ефективному професійному зростанню спеціаліста.

В розділі описано результати проведеного у 2014 р. пілотного дослідження. На *першому етапі* в дослідженні брали участь 128 студентів 2-4 курсів факультету

здоров'я, фізичної культури та спорту Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука; 135 студентів Навчально-наукового інституту охорони здоров'я Національного університету водного господарства та природокористування, а також 143 фахівці з фізичної реабілітації, які вже закінчили названі університети та мають стаж роботи не менше 5 років. У дослідженні встановлено цілі професійного становлення особистості: опанування індивідом системи професійних ролей, формування професійної грамотності, обізнаності та ерудованості; становлення професійної активності (забезпечення самовизначення в системі професійних взаємин), спрямованої на актуалізацію ціннісно-сислової діяльності та поведінки; розвиток відповідальності особистості в аспекті свободи вибору, забезпечення особистісної і професійної стійкості щодо впливу антисоціального середовища.

Другий етап дослідження був спрямований на вивчення «ідеального образу фахівця з фізичної реабілітації» очима пацієнтів. На цьому етапі в дослідженні брали участь 152 хворих з невротичними розладами – пацієнти комунального підприємства «Рівненська обласна клінічна лікарня» (м. Рівне). Пацієнти мали обрати найбільш значущі, на їхню думку, якості фахівця з фізичної реабілітації. В результаті встановлено, що перші рангові місця у хворих займають такі якості особистості, як «професійність, професійна майстерність» (97,32%); «розум, високий рівень розвитку інтелекту» (95,11%); «терплячість» (90,02%); «толерантність» (90,0%); «доброта» (88,34%) та ін.

Проте еталон фахівця з фізичної реабілітації у різних хворих був неоднаковим. Наприклад, хворі на істерію (n=44) віддавали перевагу емоційному та емпатійному психотипу реабілітолога, наголошували на важливості таких особистісних характеристик фахівця, як чуйність, доброта, терплячість; хворі на неврастенію (n=48) прагнули до «нейтрального» або ділового стилю спілкування і таких якостей особистості, як уважність, тактовність, серйозність, почуття обов'язку.

Разом з тим 87% пацієнтів наголосили, що обов'язковою якістю фахівця з фізичної реабілітації має бути вміння брати участь у діалогах, встановлювати і розвивати взаємини з іншими людьми, здатність організовувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію з оточуючими в різних соціальних ситуаціях, виконувати різні види професійної діяльності.

З урахуванням отриманих емпіричних результатів уточнено зміст поняття професійного становлення особистості. Під процесом *професійного становлення особистості* ми розуміємо розвиток її потенціалу і ресурсів, які сприяють професійному саморозвиткові і самореалізації в контексті загальнолюдської культури, конкретних передумов життєдіяльності і професійної діяльності у процесі опанування і відтворення фахівцем соціальних норм та цінностей. Крім того, з позицій раціогуманістичної психології ми розглядаємо професійне становлення особистості як управління процесом формування суб'єктної професійно-особистісної позиції – з урахуванням всієї кількості суб'єктивних і об'єктивних чинників, які актуалізують процес реалізації стратегій управління особистісними ресурсами. Особистісно-професійна позиція реабілітолога розуміється нами як система його домінуючих ціннісно-сислових ставлень до соціокультурного оточення, до самого себе і своєї професійної діяльності. Це безпосередньо пов'язане

зі специфічною ресурсною діяльністю, до якої ми відносимо соціально-педагогічне забезпечення процесу професійного становлення майбутнього фахівця.

У другому розділі – *«Психологічна характеристика процесу професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації»* – здійснено аналіз психологічних досліджень, в яких описуються особливості професійної діяльності спеціаліста з фізичної реабілітації; уточнено зміст поняття професійного становлення реабілітолога, визначено структуру його професійної компетентності; виокремлено аспекти, які характеризують суб'єктність саме фахівця з фізичної реабілітації, уточнено сутність поняття його психотерапевтичної відповідальності; встановлено мету, структуру та функції професійної рефлексії реабілітолога, сформульовано поняття «саногенної рефлексії» стосовно цього спеціаліста.

У розділі проаналізовано наукову літературу, в якій окреслено особливості професійної діяльності реабілітолога (Н.А. Бастун, І.М. Клещерова, В.В. Крупа, Н.О. Михальчук, Р.З. Поташнюк, Н.О. Хупавцева й ін.). Огляд наукових джерел показав, що професія фахівця з фізичної реабілітації передбачає інтенсивне і досить тривале спілкування та діалог з хворими, їхніми родичами, медичним персоналом, тому від вміння будувати процес комунікації, встановлювати і розвивати взаємини з людьми великою мірою залежить професійний успіх реабілітолога. Йдеться передусім про сформованість у фахівця комунікативної компетентності, яка передбачає вміння вести діалог, будувати спілкування на засадах взаєморозуміння, довіри у взаєминах. Такі форми довірливих взаємин потребують позитивного психологічного клімату, в умовах якого реабілітолог орієнтується не тільки на «професіоналізм», а й на суто людські, особистісні якості, що веде до виникнення довіри і поваги до пацієнта, уважного і чуйного ставлення до нього, викликає бажання хворого йти на комунікативний контакт з фахівцем. У дослідженнях наголошується, що важливими у професії фахівця з фізичної реабілітації є стресостійкість, високий рівень сформованості критичного мислення, емпатія тощо.

Уточнено також зміст поняття *професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації*. Зазначено, що професійна компетентність реабілітолога визначається з огляду на аналіз його професійної діяльності в системі «людина – людина». Наголошено, що процес професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації слід розглядати як аксіологічний процес, який передбачає не лише здійснення фахової діяльності, а й віднайдення в її результаті особистісних смислів, які сприяють збагаченню особистості реабілітолога, формуванню його гармонійної Я-концепції. Важливими складовими діяльності реабілітолога є не тільки його знання і вміння, особливості професійного мислення, а й професійно значущі особистісні якості, вміння спілкуватися з пацієнтом. Тому професійна компетентність реабілітолога передбачає не тільки високий рівень спеціальної медичної підготовки, опанування загальнолюдської культури, а й сформованість соціально-психологічних аспектів його особистості, ціннісних орієнтацій, комунікативної грамотності. При цьому важливо враховувати, що професійна компетентність не є статичним, раз і назавжди досягнутим станом: це – безперервний процес, індивідуальне становлення якого відбувається постійно.

Відтак, *професійна компетентність фахівця з фізичної реабілітації* розглядається нами як здатність спеціаліста оптимально розв'язувати певне коло

професійних завдань. З урахуванням особливостей професійної діяльності реабілітолога побудовано структуру професійної компетентності цього спеціаліста. Зазначено, що до складу цієї структури входять когнітивний, соціально-психологічний та ціннісно-смысловий компоненти, кожен з яких містить певні структурні складові, або субкомпоненти. Структуру професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації наведено на рис. 1.

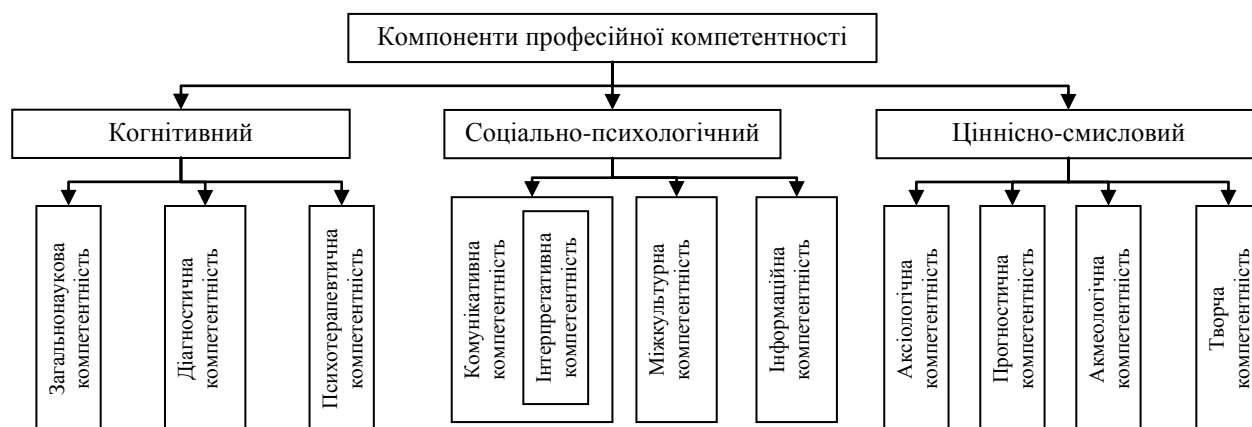

Рис. 1. Структура професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації

На підставі теоретико-методологічного аналізу суб'єкта професійної діяльності та суб'єктності особистості фахівця (І.О. Котик, В.І. Слободчиков, Є.І. Ісаєв) виокремлено аспекти, які характеризують *суб'єктність* саме фахівця з фізичної реабілітації: 1) *соціальний* – пов'язаний з проявами соціальної ідентичності суб'єкта – носія соціальних норм, ставлень і особливостей взаємодії; 2) *акмеологічний*, що актуалізує характеристики, пов'язані передусім з професійною діяльністю; 3) *аксіологічний*, спрямований на становлення аксіопсихіки цього фахівця.

З точки зору змістової специфіки суб'єктності в професійній діяльності реабілітолога виокремлено чотири взаємопов'язаних блоки: мотиваційно-ціннісний, інтенційно-діяльнісний, рефлексивно-регуляційний, креативно-операціональний. Зазначено, що в межах кожного блоку експлікуються ті якості суб'єкта, які відповідають за функціонування і розвиток відповідної сфери особистості фахівця з фізичної реабілітації.

Уточнено поняття *психотерапевтичної відповідальності* фахівця з фізичної реабілітації. Зазначено, що це передусім добровільне прийняття доцільного – з точки зору реабілітолога – рішення. Взяти на себе психотерапевтичну відповідальність означає зайняти відповідну позицію, ставити і розв'язувати професійні завдання з високим ступенем ефективності. Психотерапевтична відповідальність має проєктивний характер, тобто актуалізує прагнення реабілітолога досягти бажаного результату.

В професійній діяльності фахівця з фізичної реабілітації надзвичайну роль відіграє рефлексія. В результаті дослідження уточнено структуру рефлексії реабілітолога. Зазначено, що *професійна рефлексія* цього фахівця містить такі

компоненти: особистісну рефлексію, інтелектуальну рефлексію, метарефлексію. Структуру професійної рефлексії реабілітолога відображено на рис. 2.

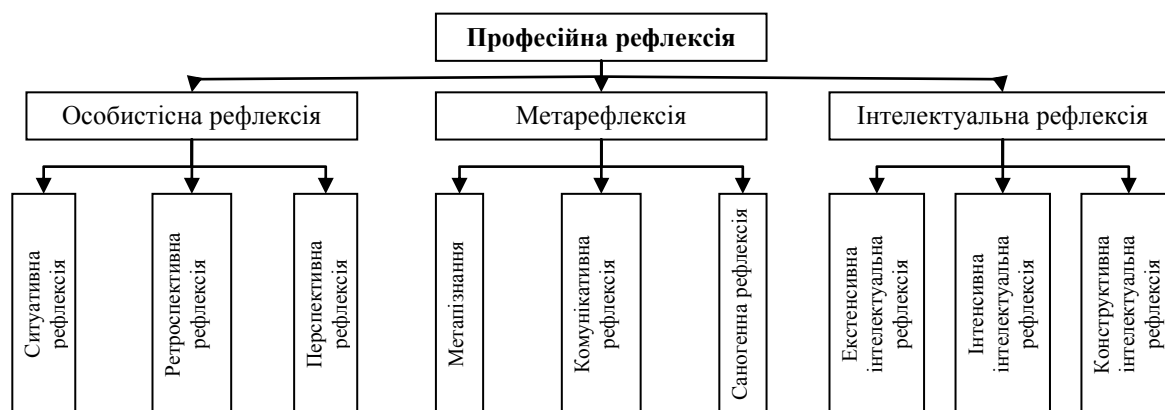

Рис. 2. Структура професійної рефлексії реабілітолога

Запропоновано поняття «саногенної рефлексії» стосовно фахівця з фізичної реабілітації. Саногенна рефлексія розуміється нами як процес переосмислення суб'єктом змістів свідомості у змінених її станах, що є механізмом інтеграції Я-концепції особистості. Цей процес найбільшою мірою сприяє цілісності образу «Я» і новому, реорганізованому, ставленню індивіда до суб'єктивної та об'єктивної реальності. Як суто психотерапевтична технологія саногенна рефлексія являє собою рефлексивну роботу з самими процесами рефлексії, мета якої – переосмислення особистісних патогенних стереотипів, що приводить до мобілізації ресурсів «Я» для досягнення бажаної для суб'єкта психотрансформації. Цей процес може відбуватися різними способами – в тому числі шляхом введення людини у стан трансю. При цьому на рівні різних підструктур особистості можуть виникати незвичайні, символічні, форми, і лише рефлексивна робота з цими символами сприяє гармонійній інтеграції у свідомості суб'єкта всіх компонентів його психіки. Як правило, така робота на рівні підструктур особистості передбачає здійснення таких етапів: перехід до процесу переосмислення суб'єктом змістів своєї свідомості в змінених її станах і зустріч з символами – витісненими структурами особистості; прийняття цих символів як особистісно значущих і пов'язаних з ними почуттів; усвідомлення ролі та значення кожного символу і перенесення його на рівень функціонування свідомості; цілісність всієї особистості і вихід з процесу переосмислення суб'єктом змістів свідомості у змінених її станах; актуалізація інтелектуальної рефлексії особистості.

На підставі структурних складових *метарефлексії* в дисертації запропоновано такі її *функції*: функцію компенсації, фасилітативну функцію, функцію інверсії, трансформаційну функцію, інтегративну та диференційну функції тощо, а також розкрито їхній зміст.

Розробка структури професійної компетентності та професійної рефлексії фахівця з фізичної реабілітації, опис змісту поняття саногенної рефлексії та окреслення функціонального аспекту метарефлексії дали змогу побудувати концептуальну модель професійного становлення реабілітолога, представлену в наступному розділі дисертації.

У третьому розділі – «*Концептуальна модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації*» – розроблено модель професійно значущого досвіду фахівця з фізичної реабілітації, виокремлено його компоненти та функції; побудовано концептуальну модель професійного становлення фахівця-реабілітолога і охарактеризовано її компоненти; запропоновано поняття «професійна автентичність», «професійна надійність» та «професійна унікальність» фахівця з фізичної реабілітації, визначено їхній зміст, структуру і функції, а також форми професійної унікальності цього спеціаліста.

В розділі описано розроблену нами модель професійно значущого досвіду фахівця з фізичної реабілітації, визначено його компоненти (ціннісний досвід, досвід відрефлексування власної професійної діяльності, операційний досвід) та функції, представлені на рис. 3.

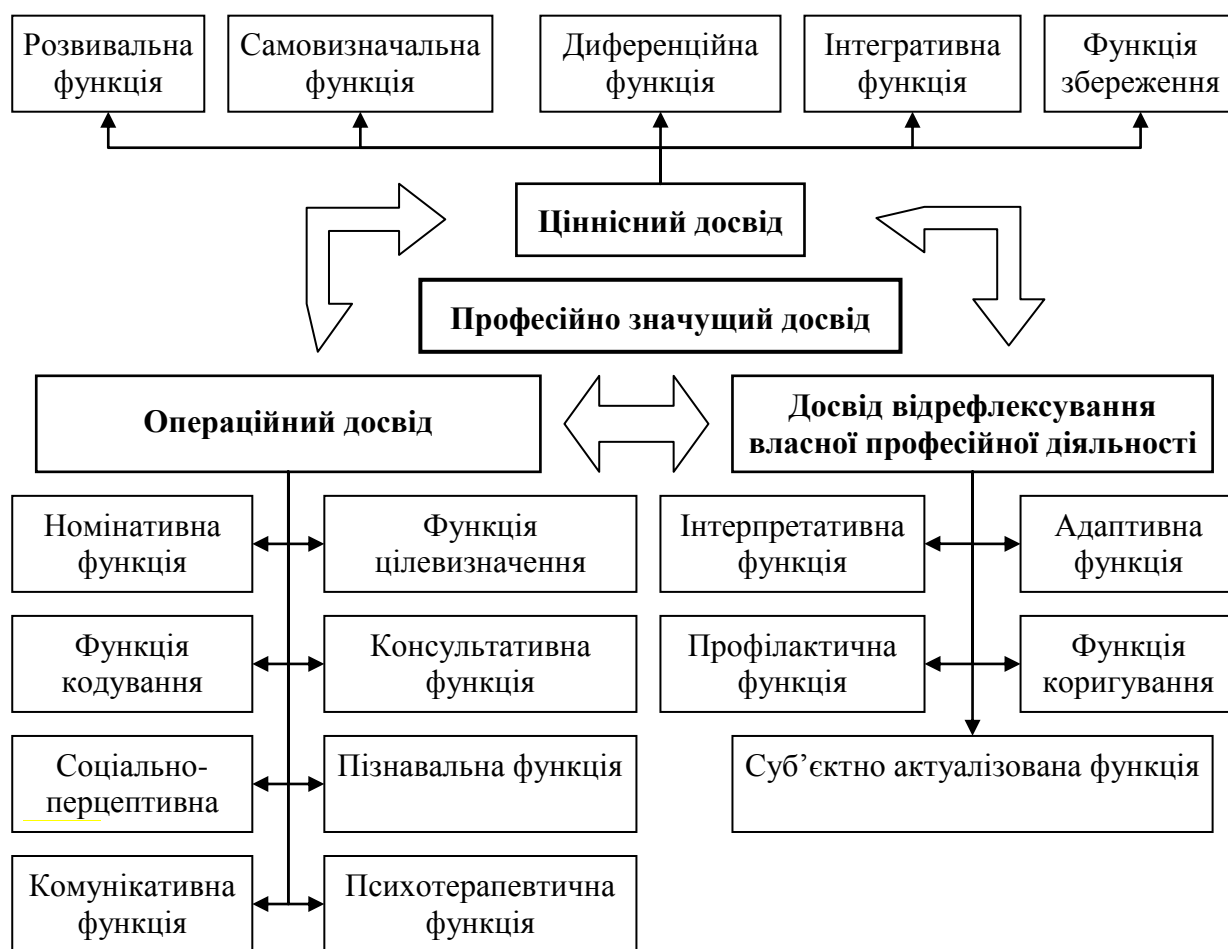

Рис. 3. Функціональний простір професійно значущого досвіду фахівця з фізичної реабілітації

Дослідження показало, що в індивідуальному просторі професійно значущого досвіду існує певний репертуар стереотипних способів, прийомів і засобів, що дають змогу встановлювати контакт спеціаліста з пацієнтом і здійснювати оптимальну взаємодію навіть тоді, коли, наприклад, емпатія у одного або обох членів діади знижена, чи не повною мірою розвинена здатність до узагальнення та раціоналізації, чи не збігаються (різняються) ціннісні орієнтації і т.п. У таких

випадках неабияку роль відіграють професійна надійність, професійна автентичність та професійна унікальність, адже саме ці якості створюють професійно значущий простір, до якого, як правило, включено базові динамічні структури професійно значущого досвіду, що дає можливість фахівцеві адекватно і відповідально здійснювати професійну взаємодію.

Тим часом професійна автентичність так само розглядається як важлива психологічна категорія, що визначає професійне становлення фахівця з фізичної реабілітації. *Професійна автентичність реабілітолога* розуміється як багатовимірне особистісне новоутворення, яке регулюється соціальними та професійними нормами й формами професійної активності, що виникають на основі професійних програм і професійних патернів поведінки та виконання діяльності. У дослідженні встановлено тісний зв'язок *професійної автентичності* з життєвою продуктивністю. Вона є результатом адаптованості, зрілості й продуктивності особистості, результатом впливу «активного модусу культури» (за термінологією Г.О. Балла, А.Г. Волинця, С.О. Копилова) на професійну діяльність цього фахівця. Рівень професійної автентичності пов'язаний з позитивною «Я-концепцією» особистості, переживанням *авторства* у реалізації професійної діяльності, орієнтацією на застосування активних форм «опанувальної» поведінки (за І.О.Корнієнком) у професійній сфері, професійною продуктивністю, професійною успішністю, соціометричним статусом і ступенем самореалізації фахівця в професії. Разом з тим професійна автентичність має негативний зв'язок з реактивною тривожністю, нейротизмом, пасивними формами його «опанувальної» поведінки.

Професійна автентичність фахівця з фізичної реабілітації є інтегральним новоутворенням особистості, що поєднує *конативний, емотивний та когнітивний компоненти*, які виявляються у поведінці особистості й ґрунтуються на симптомокомплексі досягнення життєвого благополуччя. Модель професійної автентичності фахівця з фізичної реабілітації подано на рис. 4.

В розділі наголошується, що детермінантою професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації вважається парадигма «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність». Як психологічну реальність названу парадигму слід описувати на перетині трьох сфер активності фахівця – соціально значущої, особистісно значущої та професійно значущої. Визначено також критерії успішного функціонування цієї парадигми.

З урахуванням окресленої структурно-динамічної організації парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» побудовано концептуальну модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації (рис. 5).

Концептуальна модель професійного становлення реабілітолога може бути представлена як поєднання чотирьох базових структурних компонентів: професійно зумовленої «Я-концепції» («Я – фахівець з фізичної реабілітації»); сформованої професійної рефлексії (здатності до відрефлексування власної професійної діяльності, а також мотивації, засобів, можливостей і результатів її виконання); інформаційно-інструментальної готовності фахівця до здійснення професійної діяльності (виконання, перетворення, проектування); професійної компетентності (її когнітивного, соціально-психологічного та ціннісно-смыслового компонентів).

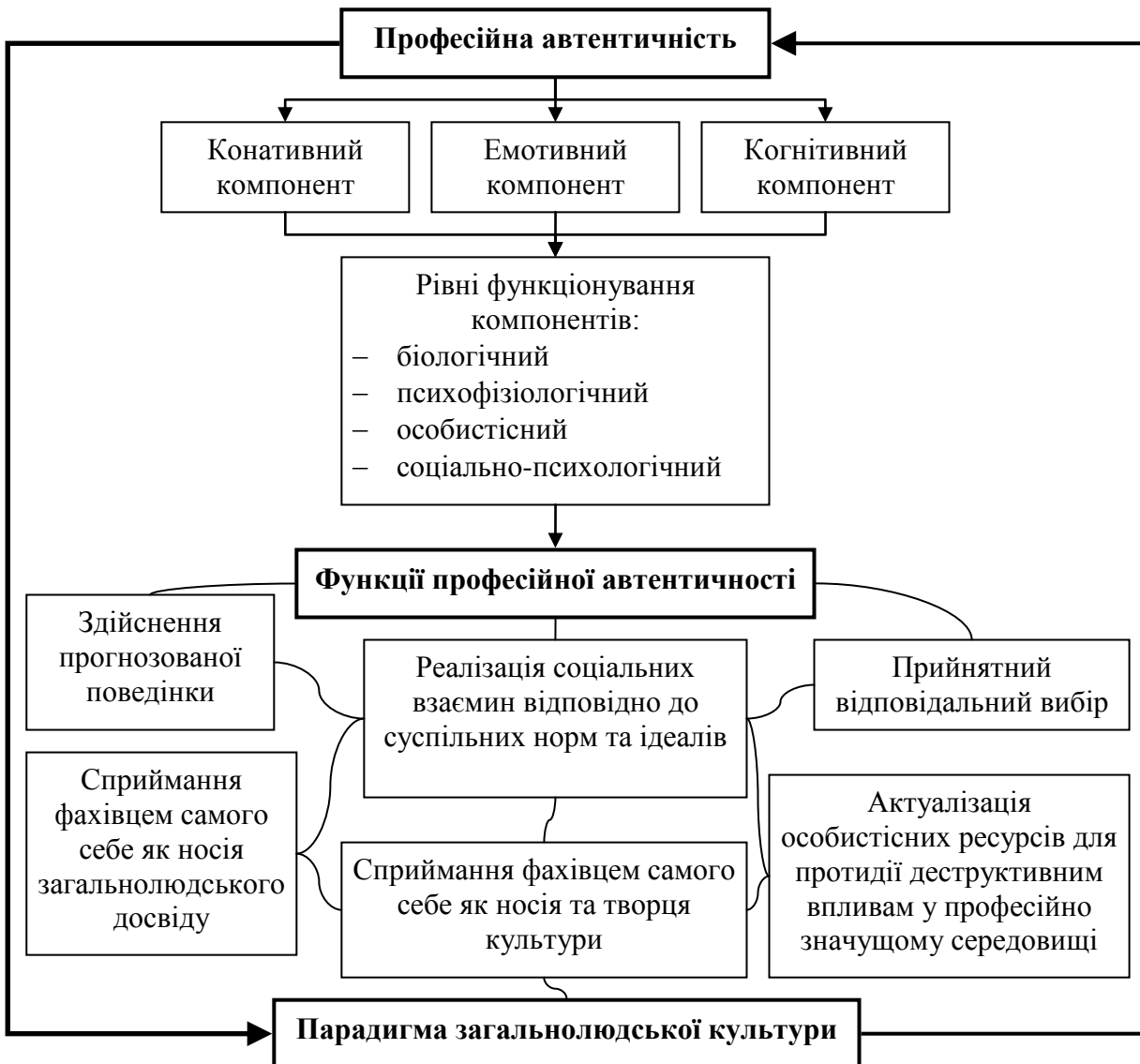

Рис. 4. Модель професійної автентичності фахівця з фізичної реабілітації

У результаті дослідження уточнено зміст поняття *професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації*. Останню ми розуміємо як здатність контролювати, захищати і розбудовувати свій професійний простір, що великою мірою залежить від сформованого у фахівця професійно значущого досвіду та його успішної автентичної поведінки, які в сукупності визначають його професійну унікальність. Професійна надійність є формою експлікації суб'єктності людини, яка дає їй змогу в різних формах професійної активності реалізовувати свої професійні потреби, намагання та настановлення. Протилежний полюс цього особистісного конструкта може бути позначений як «професійна ненадійність». Відтак, професійна надійність може експлікуватися й у переживанні фахівцем власної професійної унікальності та авторства своєї професійної діяльності: впевненості особистості в тому, що вона виконує діяльність згідно з власними професійними цілями, намірами, настановленнями і переконаннями. Професійна надійність дає відчуття своєї «доречності» в кожен конкретний момент реалізації просторово-часової і ціннісно-сміслової парадигм професійної діяльності, які кожна людина сама створює, моделює або приймає як особистісно значущі.

Примітки: – латентний характер.

Рис. 5. Концептуальна модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації

У свою чергу, професійна ненадійність характеризується переживанням фахівцем професійної нестабільності, підпорядкованості, відчуженості та фрагментарності власної професійної діяльності; породжує істотні труднощі у пошуку об'єктів середовища, з якими фахівець себе ідентифікує. Внаслідок цього у фахівця виникає відчуття, що він перебуває ніби не у своєму професійному середовищі та не у своїх темпоральних межах. Отже, професійна надійність є досить усталеною особистісною якістю фахівця, необхідною умовою його професійного

функціонування і розвитку. Побудовану нами біфуркаційну модель професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації подано на рис. 6.

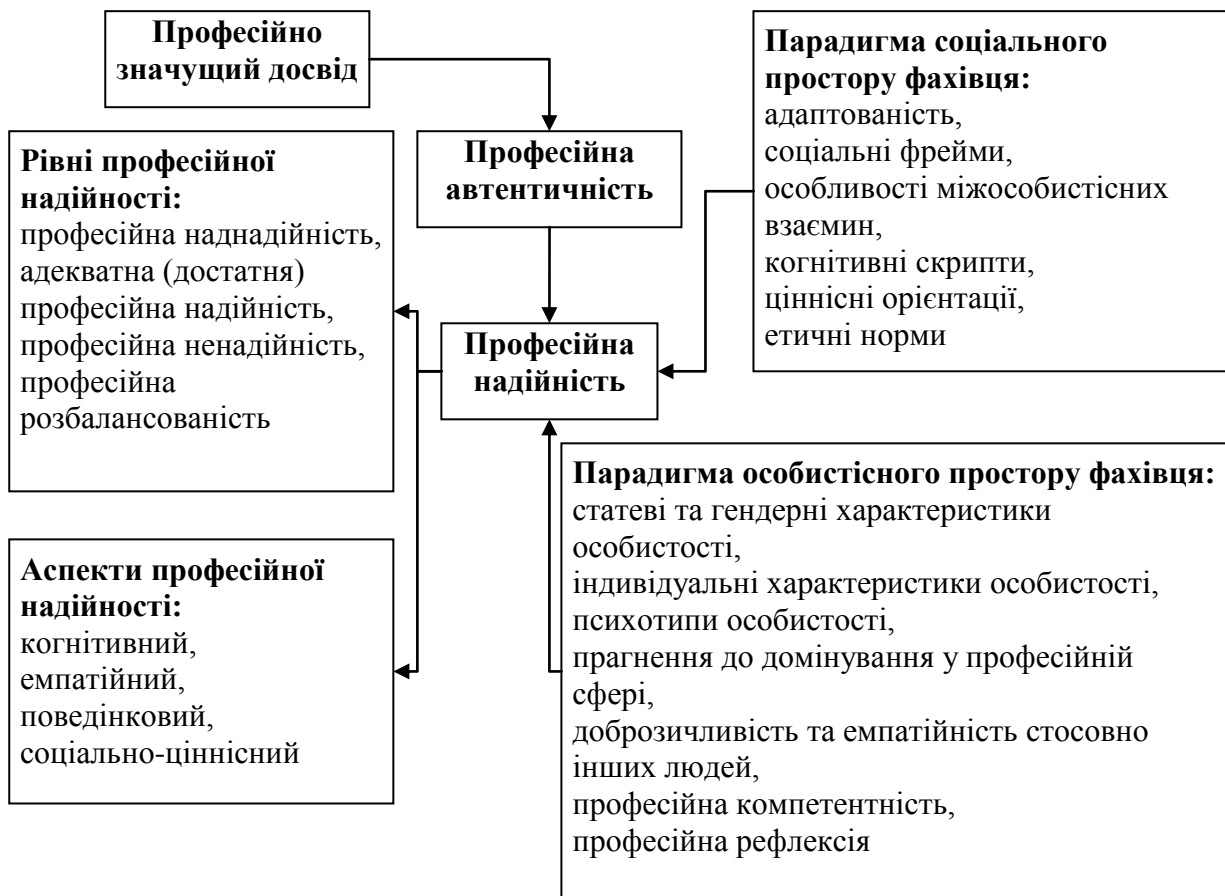

Рис. 6. Біфуркаційна модель професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації

В результаті дослідження визначено аспекти експлікації професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації:

- *когнітивний аспект* – усвідомлення потреби свого професійного становлення в цій сфері професійної діяльності, необхідності формування професійної надійності;
- *емпатійний аспект* – формування системи ставлень до різних сторін професійної діяльності й інших людей, які працюють у тій самій (або суміжній) сфері діяльності (ставлення до цінностей, ідеалів, що визначають поведінку цього фахівця як професіонала);
- *поведінковий аспект* – являє собою сукупність засобів і технологій реалізації професійної діяльності, що сприяють зростанню її продуктивності (культура професійної надійності в цій професійній сфері);
- *соціально-ціннісний аспект* – актуалізує смисложиттєві орієнтації людини, ціннісно-смислові фрейми, які експлікують професійну надійність фахівця через смисл співбуття і збереження особистості й соціуму в цілому.

Сформульовано поняття *професійної унікальності фахівця з фізичної реабілітації*. Зазначено, що професійна унікальність є цілісним новоутворенням, що відповідає потребам особистості й являє собою найважливішу умову її розвитку та

життєвого благополуччя; сприяє актуалізації суб'єктності й підтримці психічного здоров'я людини; дає їй змогу адаптуватися, розбудовуватися і бути продуктивною у всіх сферах життя, а не лише у професійній сфері. Виокремлено *форми професійної унікальності* та розкрито їхній зміст (рис. 7).

Рис. 7. **Форми професійної унікальності фахівця з фізичної реабілітації**

У результаті дослідження встановлено, що за своєю психологічною природою і професійна автентичність, і професійна надійність, і професійна унікальність є досить динамічними категоріями. Динаміка професійних взаємин з іншими стає більш значущою, якщо уявити їх як процес професійного обміну. Такий обмін не є тільки процесом проектування власних професійних настановлень або усередненого прийняття інших, константних, вже існуючих настановлень. Тому у своїй продуктивній формі професійна взаємодія з іншими експлікує прагнення фахівця до творчості, приводить до реконструкції професійно значущого досвіду, збагаченого конструктами професійної автентичності, професійної надійності та професійної унікальності.

У четвертому розділі – *«Емпіричне дослідження психологічних особливостей професійного становлення фахівців з фізичної реабілітації»* – подано результати емпіричного дослідження, проаналізовано емпіричні дані, що свідчать про особливості розвитку професійної компетентності, професійної рефлексії та професійної надійності реабілітологів, які вже мають вищу освіту та працюють за спеціальністю, а також у студентів – майбутніх фахівців з фізичної реабілітації; уточнено структуру комунікативної та аксіологічної компетентностей фахівця з фізичної реабілітації; побудовано біфуркаційний простір професійно надійної особистості цього фахівця, сформульовано психологічні особливості та чинники становлення його професійної надійності.

Метою емпіричного дослідження, що тривало з 2014 по 2019 рр., було вивчення психологічних особливостей професійного становлення реабілітологів, які вже мають вищу освіту та працюють за спеціальністю, а також студентів – майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. В емпіричному дослідженні брали участь 550 респондентів. Загальну вибірку студентів (104 респонденти) методом рандомізації було розподілено на дві підвибірки – експериментальну і контрольну. Експериментальну підвибірку утворили 52 особи (серед них – 26 чоловіків і 26 жінок), які вивчали комплекс навчальних курсів, спеціально розроблених для розвитку у них професійної компетентності. Контрольну підвибірку становили так само 52 особи (26 чоловіків і 26 жінок), які навчалися за традиційною програмою.

На констатувальному етапі дослідження вивчався стан сформованості професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації. У дослідженні використовувалися такі методики і тести: «Методика діагностики комунікативної толерантності» (В.В. Бойко); шкала товарищескості Фрайбурзького особистісного опитувальника (FPI); «Методика визначення рівня розвитку інтелектуальної рефлексії на матеріалі розв'язання задач евристичного типу» (А.В. Карпов); методика «Діагностика емпатії» (А. Меграбян, Н. Епштейн); «Опитувальник самоактуалізації»: САМОАЛ (Е. Шострем, у модифікації Л.Я. Гозмана, Ю.Є.Альшиної, М.В. Загіки і М.В. Кроз); «Опитувальник здатності до управління самопрезентацією у спілкуванні» (М. Снайдер); опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» (В.І. Моросанова); методика «Діагностика мотивації до уникнення невдач»; «Тест-опитувальник для визначення самоставлення особистості» (В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв); «Методика діагностики провідного типу реагування» (М.М. Кашапов, Т.Е. Шалаєва).

У результаті дослідження у студентів і респондентів зі стажом роботи до 10 років не було зафіксовано статистично значущих відмінностей у розвитку професійної компетентності, а також в емпіричних даних чоловіків і жінок. За результатами факторного аналізу у цих респондентів найбільшою мірою розвинені загальнонаукова компетентність (0,583); діагностична компетентність (0,571); психотерапевтична компетентність (0,532); комунікативна компетентність (0,505).

Як показало дослідження, до комунікативних якостей фахівців з фізичної реабілітації зі стажом роботи близько 10 років відносяться такі: здатність до кооперації і групової роботи (0,683); поведінкова орієнтація під час розв'язання конфліктних ситуацій (0,640); соціальна компетентність у процесі реалізації своїх цілей – контактність (0,632) і комунікабельність (0,650); сила переконання (0,583), шарм (0,470); здатність впевнено триматися під час взаємодії (0,431). Важливими є також мотиваційно-вольові якості реабілітолога: прагнення до успіху (0,671); орієнтація на досягнення (0,731); рішучість (0,740); самовизначення (0,511) – і мотиваційно-моральні якості: чесність (0,530); порядність (0,552); сумлінність (0,573); принциповість (0,500); відповідальність (0,525); уважність до людей (0,543).

Дещо іншу картину стосовно сформованості професійної компетентності зафіксовано у реабілітологів (як чоловіків, так і жінок), які мають стаж роботи від 10 до 15 років. У цих респондентів найбільшу факторну вагу мають такі змінні: загальнонаукова компетентність (0,687); діагностична компетентність (0,652); комунікативна компетентність (0,640); інформаційна компетентність (0,635); психотерапевтична компетентність (0,623); прогностична компетентність (0,612); акмеологічна компетентність (0,593).

Отримані нами результати дають змогу стверджувати, що професійна компетентність реабілітолога включає в себе професійні знання, вміння, навички, здібності, які характеризують його професійні можливості, ступінь володіння інструментарієм управління власною діяльністю, прийомами і технологіями її реалізації. Такі результати свідчать також про сформованість у реабілітолога вміння виявляти ініціативу і комунікабельність у ситуаціях професійної взаємодії.

Порівняння отриманих результатів щодо розвитку професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації зі стажом роботи до 10 років і зі стажом від 10 до 15

років показало, що в останніх ці результати є вищими. Це дало змогу дійти висновку про неабиякий вплив стажу роботи і професійної майстерності на сформованість у фахівців професійної компетентності у сфері фізичної реабілітації. Крім того, структура професійної компетентності у респондентів зі стажем роботи від 10 до 15 років є більш гармонійною, ніж у реабілітологів зі стажем до 10 років, що свідчить про наявність у структурі прогностичної та акмеологічної компетентностей респондентів з більшим стажем роботи ціннісно-сислового компонента професійної компетентності. Проте міжкультурна, аксіологічна та творча компетентності мають порівняно низький рівень сформованості у всіх респондентів.

Стосовно фахівців з фізичної реабілітації зі стажем роботи понад 15 років маємо зазначити, що всі субкомпоненти їх професійної компетентності мають високу факторну вагу: результати варіюються від 0,752 (показник «загальнонаукова компетентність») до 0,535 («міжкультурна компетентність»). Звертає на себе увагу і розташування змінних у порядку зменшення їх факторної ваги. Так, на першому місці (як і у респондентів з меншим стажем роботи) перебуває субкомпонент когнітивного компонента: «загальнонаукова компетентність» (0,752). Друге місце посідає субкомпонент соціально-психологічного компонента: «комунікативна компетентність» (0,745), що підтверджує наше припущення щодо комунікативної компетентності як базового компонента професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації.

До структури комунікативної компетентності реабілітологів зі стажем роботи понад 15 років має бути включена й особистісна складова, що об'єднує такі індивідуальні якості: високу мотивацію до здійснення успішної комунікації (0,611); емпатійність (0,591); емоційну стабільність (0,584); стійкість самооцінки (0,560); позитивну Я-концепцію (0,540); конгруентність (0,532); гнучкість (0,526); креативність (0,512); рефлексивність (0,500); допитливість (0,483); ініціативність (0,472); високий комунікативний контроль (0,461) та ін.

Згідно з результатами дослідження високий рівень сформованості має аксіологічна компетентність (0,600), яка полягає в оптимальному та ефективному функціонуванні системи психологічної саморегуляції та самоконтролю. Вона вимагає високого рівня самосвідомості, що сприяє успішності соціальної адаптації суб'єкта, його самореалізації в професійній діяльності і задоволенню духовних інтересів та потреб. Аксіологічна компетентність передбачає сформованість здатності досить точно, критично оцінювати самого себе у ситуаціях, коли доводиться швидко вирішувати життєві завдання різного ступеня складності.

Серед основних характеристик аксіологічної компетентності особливу значущість має здатність самостійно розвивати ціннісно-сислову сферу своєї особистості, набуваючи таким чином метакомпетентності. У своєму розвитку остання акумулюватиме специфічні аутопсихологічні здатності до самоініціації, саморегуляції, самоконтролю, самоменеджменту тощо.

Отримані емпіричні результати дають змогу стверджувати, що аксіологічна компетентність об'єднує вміння, спрямовані на самодіагностику, самокорекцію, саморозвиток, самомотивування та ефективну роботу з інформацією. Такий фахівець характеризуватиметься адекватною самооцінкою і прагненням до

професійного самовдосконалення. Емпіричні дані дали можливість уточнити структуру аксіологічної компетентності фахівця з фізичної реабілітації (рис. 8).

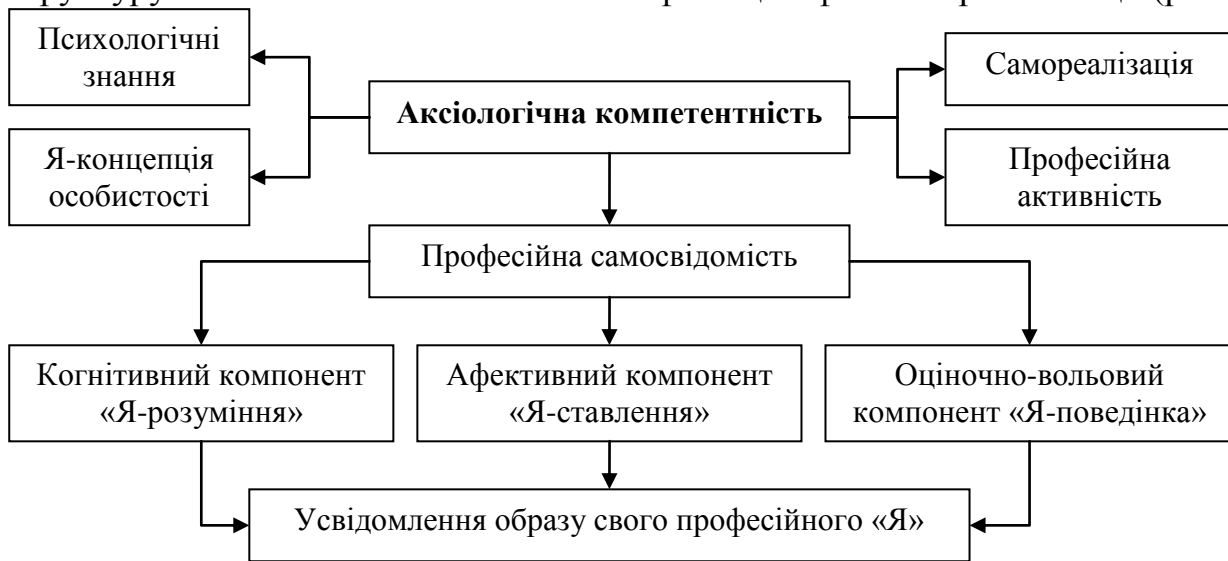

Рис. 8. Структура аксіологічної компетентності фахівця з фізичної реабілітації

Результати нашого дослідження свідчать про те, що аксіологічна компетентність має високий рівень розвитку в групах респондентів зі стажем роботи понад 15 років (0,600); водночас вона недостатньою мірою сформована в групах реабілітологів зі стажем професійної діяльності від 5 до 10 років (0,393) та найменшою мірою – в групах студентів і фахівців зі стажем роботи до 5 років (0,273). Крім того, рівень розвитку аксіологічної компетентності пов'язується нами з функціональною зрілістю особистісних новоутворень, які знаходять своє відображення в гармонізації світоглядних настановлень ($r = 0,586$, $p < 0,05$); адекватності самооцінки ($r = 0,640$, $p < 0,01$); адекватності самоприйняття ($r = 0,532$, $p < 0,05$); спрямованості на успіх ($r = 0,731$, $p < 0,01$); високому рівні домагань ($r = 0,694$, $p < 0,01$) і вираженій мотивації досягнень ($r = 0,760$, $p < 0,01$), а також у підвищенні розвитку соціально-перцептивної ($r = 0,570$, $p < 0,05$) і комунікативної компетентності ($r = 0,692$, $p < 0,01$). Все це дає підстави стверджувати, що аксіологічна компетентність тісно пов'язана з розвитком соціального інтелекту фахівця з фізичної реабілітації.

Доведено також, що професійна компетентність спеціаліста з фізичної реабілітації визначається сформованістю таких особистісних якостей: здатності працювати самостійно, без постійного керівництва з боку інших фахівців; здатності брати на себе відповідальність, працювати за власною ініціативою; здатності виявляти винахідливість, ініціативу і наполегливість; вміння виокремлювати проблеми, пов'язані з досягненням поставленої мети, і шукати шляхи їх розв'язання; вміння аналізувати нові ситуації і застосовувати вже наявні знання; вміння співпрацювати з іншими людьми; вміння опановувати будь-які знання за власною ініціативою; вміння приймати рішення на основі адекватних суджень; вміння включатися у ситуації управління, спілкування, розуміння, прогнозування, координації дій з колегами, а також сформованістю соціального інтелекту особистості. Все це було

враховано на етапі моделювання програми становлення професійної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, описаної у п'ятому розділі дисертації.

В дослідженні проаналізовано емпіричні результати сформованості професійної рефлексії фахівців з фізичної реабілітації. З цією метою використано такі методики: методику «Розуміння себе та іншого в міжособистісних взаєминах» (А. Меграбян); методику «Діагностика емпатії» (А. Меграбян, Н. Епштейн); методику «Опитувальник афіліації» (А. Меграбян); методику «Вимірювання рівня рефлексивності особистості» (А.В. Карпов, В.В. Пономарьов); техніки «Мій шлях у професію» та «Піраміда професійного зростання» (розроблені М.Ю. Варбан і О.Б. Старовойтенко й адаптовані нами для майбутніх фахівців з фізичної реабілітації); «Метод експертних оцінок та самооцінок якостей професіонала» (розроблено М.Ю. Варбан і модифіковано нами для майбутніх фахівців з фізичної реабілітації); методику діагностики видів інтелектуальної та особистісної рефлексії (Л.А.Найдьонова, М.І. Найдьонов); методику міжособистісного прийняття – шкала прийняття індивідом групи (Н.В. Бахарєва); методику визначення рівня розвитку інтелектуальної рефлексії на матеріалі розв'язання задач евристичного типу (А.В.Карпов); рефлексивні прийоми: написання есе «Яким я уявляю своє подальше життя» та «Мої результати і досягнення в освітньому просторі вищих освітніх закладів».

На підставі відповідей респондентів можна стверджувати, що провідну групу мотивів у студентів з *креативним* рівнем сформованості професійної рефлексії становлять (наведено результати, отримані за процедурою факторного аналізу): честолюбство (0,413 – у жінок; 0,314 – у чоловіків); прагнення бути найкращим (0,713 – у жінок; 0,581 – у чоловіків); потреба в самореалізації (0,580 – у жінок; 0,502 – у чоловіків). Аналогічною за структурою є мотивація майбутніх фахівців з фізичної реабілітації з *евристичним* рівнем сформованості професійної рефлексії. Однак співвідношення між названими видами мотивів є дещо іншим. На честолюбстві як визначальному мотиві наголосили близько 70% жінок, проте прагнення бути найкращим є провідним мотивом у чоловіків. У підгрупі студентів з *репродуктивним* рівнем сформованості професійної рефлексії на першому місці перебувають мотиви, пов'язані з експлікацією матеріального чинника (0,702 – у жінок; 0,713 – у чоловіків). У решти респондентів (приблизно 50%) були однаковою мірою актуалізованими мотиви честолюбства і самореалізації. Таким чином, дані анкетування свідчать про те, що рівень професійної компетентності, експлікація суб'єктності у професійній діяльності та здатність до відрефлексування фахівцями своєї діяльності тісно взаємопов'язані. Підтвердженням цього слугують результати, отримані за методикою Г. Айзенка «Вивчення психічних станів особистості-FPI» (форма В) для визначення рівня емоційної напруженості спеціаліста.

В результаті дослідження у студентів, а також у молодих фахівців (як у чоловіків, так і у жінок зі стажем роботи до 10 років) й у жінок (зі стажем від 10 і більше років) було отримано ідентичні, порівняно низькі, показники сформованості професійної рефлексії. Свідченням цього став той факт, що майже всі показники увійшли до першого, значущого, фактора (43,8% дисперсії) з невеликою факторною вагою. У студентів й у молодих фахівців сформована найбільшою мірою ситуативна рефлексія (0,458), що дає їм змогу аналізувати певну ситуацію в момент її

виникнення. У цих респондентів сформовані також ретроспективна (0,431) і перспективна рефлексія (0,360), хоча остання має недостатній рівень розвитку. Ці субкомпоненти професійної рефлексії належать до компонента «особистісна рефлексія». Субкомпонент «комунікативна рефлексія» (0,354), який було віднесено нами до компонента «метарефлексія», сформований на порівняно низькому рівні. Всі інші субкомпоненти (екстенсивна, інтенсивна та конструктивна рефлексія), які відносяться до компонента «інтелектуальна рефлексія», так само мають низький рівень розвитку.

Як показало емпіричне дослідження, високими є дані (стосовно професійної рефлексії) у чоловіків, які мають стаж роботи понад 10 років: факторне навантаження всіх її показників є значущим, що свідчить про сформованість цілісної, гармонійної особистісної підструктури, якою є «професійна рефлексія» фахівця. Суттєве факторне навантаження у цих респондентів діагностовано за субкомпонентами особистісної та інтелектуальної рефлексії, які увійшли до першого, значущого, фактора. На належному рівні сформовані субкомпоненти «саногенна рефлексія» (0,483) та «метапізнання» (0,454), які увійшли до другого фактора (41,2% дисперсії). Це свідчить про те, що фахівці з фізичної реабілітації (чоловіки зі стажем роботи понад 10 років) здатні до відрефлексування складових своєї діяльності на високому рівні: професійних (об'єктивно доцільних) знань; професійних психологічних позицій та настановлень, зумовлених цим фахом; особистісних характеристик та особливостей, які забезпечують опанування фахівцем професійних знань і вмінь. Такі результати ми пояснюємо високими показниками професійної надійності у цих фахівців, а також високим рівнем сформованості у них соціального інтелекту (дані щодо соціального інтелекту наведено у V розділі дисертації).

В дослідженні проаналізовано особливості сформованості професійної надійності реабілітолога. Емпіричну інформацію щодо рівня розвитку професійної надійності отримано за допомогою такого пакета психодіагностичних методик: особистісний опитувальник Кеттелла (16-PF), форма С; Міннесотський багатопрофільний особистісний опитувальник (MMPI); «Методика Шуберта: діагностика ступеня готовності до ризику» (RSK); «Методика діагностики міжособистісних стосунків» (Т. Лірі в модифікації А.О. Тюкова).

З'ясовано, що професійна надійність реабілітолога характеризується: високою (стабільною) ефективністю діяльності; високим рівнем професійної кваліфікації і сформованою професійною компетентністю; оптимальною інтенсивністю і напруженістю, високою точністю й організованістю професійної діяльності; низькою опосередкованістю (залежністю від суто зовнішніх факторів); креативністю суб'єкта професійної діяльності, його здатністю до професійного зростання; спрямованістю на досягнення ним позитивних соціально значущих цілей.

В результаті аналізу також встановлено, що фахівцям-реабілітологам з *високим рівнем сформованості професійної надійності* властиві: здатність до виконання професійної діяльності в особливих та екстремальних умовах, професійно-моральна культура, постійний розвиток компонентів професійної компетентності, професійна готовність до виконання діяльності і формування професійної рефлексії, здатність до здійснення ефективних психолого-акмеологічних впливів, спроможність до

розвитку рефлексивної культури, до становлення гармонійної «Я-концепції» в професійній та управлінській діяльності, а також актуалізація психологічних механізмів, умов, чинників та детермінант професійного становлення.

Згідно з емпіричними даними, найменшою є сформованість професійної надійності у групах студентів та у фахівців, які мають стаж роботи до 5 років. Крім того, у цих респондентів не зафіксовано статистично значущих відмінностей у результатах за статтю. Низький рівень сформованості професійної надійності у респондентів названих груп свідчить про їхнє невміння працювати в критичних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу, про недостатність їх професійно значущого досвіду як для здійснення професійної діяльності, так і для навчання інших спеціалістів, передавання їм набутого досвіду.

В групах респондентів зі стажем роботи від 5 до 10 років результати за професійною надійністю є значно вищими: при цьому результати у чоловіків є вищими, ніж у жінок (за t-критерієм Стьюдента). Наприклад, за показником «відповідальність та самостійність у прийнятті рішень» у групі жінок результат становить 0,523, тоді як у чоловіків: 0,682. Чоловіки – порівняно з жінками (0,516) – охочіше ставлять перед собою цілі та досягають їх (0,623) – при $p \leq 0,05$. Чоловіки більш адекватно реагують на критичні ситуації: зокрема, на ситуації когнітивного дисонансу (0,600); у жінок цей показник дорівнює: 0,493. Ці результати стосовно чоловіків і жінок є значущими на рівні достовірності 0,01.

З метою аналізу показників за зовнішнім критерієм успішності професійної діяльності було здійснено її експертну оцінку за допомогою спеціально розроблених нами анкет: «Орієнтири професійної діяльності», «Анкета експертної оцінки рівня професійної (керівної) відповідності фахівця з фізичної реабілітації (керівника) ступеню розвитку його особистісних та професійно значущих якостей». В якості респондентів виступали 13 жінок-керівників структурних підрозділів лікувальних закладів (28,2% від усієї вибірки) і 15 чоловіків-керівників (41,6%), у тому числі 6 осіб – керівників лікувальних закладів (16,6%) зі стажем роботи понад 15 років.

Статистично значущою за t-критерієм Стьюдента є відмінність ($p \leq 0,01$) у результатах між чоловіками і жінками за показником «здатність до адекватного реагування на складні ситуації, помірна схильність до ризику, здатність свідомо йти на ризик» (у жінок: 0,500; у чоловіків: 0,631). До того чоловіки – порівняно з жінками (0,531) – більшою мірою здатні контролювати перебіг своєї професійної діяльності (0,603) – на рівні достовірності 0,01. У чоловіків істотно більші значення ($p \leq 0,05$) діагностовано за показником «професійні знання та досвід роботи на керівній посаді» (0,490), тоді як у жінок цей показник становить -0,229. У фахівців зі стажем роботи від 5 до 10 років – як у чоловіків, так і у жінок – не діагностовано статистично значущих відмінностей у результатах за показниками «високий рівень професійної компетентності» (0,582 – у чоловіків і 0,620 – у жінок) і «високий рівень професійної рефлексії» (0,400 – у чоловіків і 0,432 – у жінок).

Серед респондентів усіх груп найвищими є результати (як у жінок, так і у чоловіків) у групах реабілітологів зі стажем роботи понад 15 років. Особливо високими є результати у чоловіків за такими показниками професійної надійності, як «здатність досягати поставлених перед собою цілей» (0,760 – у чоловіків і 0,593 – у жінок); «здатність до адекватного реагування на складні ситуації, помірна

схильність до ризику, здатність свідомо йти на ризик» (0,761 – у чоловіків і 0,589 – у жінок); «вміння брати на себе відповідальність у критичних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу (0,771 – у чоловіків і 0,559 – у жінок). Це можна пояснити тим, що в групі чоловіків більшою у два рази є кількість респондентів, які займають керівні посади, мають керівний досвід роботи. Отже, можемо зробити висновок, що професійна надійність фахівця з фізичної реабілітації безпосередньо пов'язана з лідерськими якостями особистості, а також із самореалізацією, задоволенням мотиваційних доменів досягнення успіху.

Проаналізовані нами емпіричні результати (за допомогою особистісних психодіагностичних методик) і виокремлені комплексні фактори становлення професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації дали змогу побудувати біфуркаційний простір такого фахівця (рис. 9).

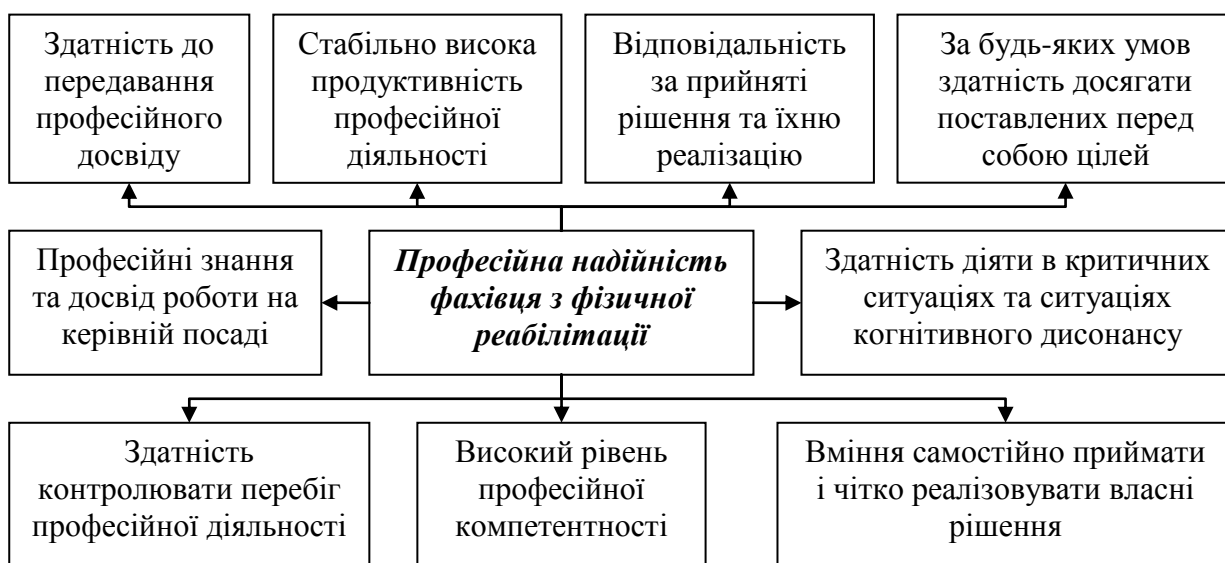

Рис. 9. Біфуркаційний простір професійно надійної особистості фахівця з фізичної реабілітації

Отримані нами емпіричні результати щодо особистісних якостей фахівця-реабілітолога і характеристик його професійної надійності дали можливість сформулювати *психологічні особливості становлення професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації*, а саме:

- *висока (стабільна) продуктивність професійної діяльності*, яка має позитивні кореляції з: усвідомленням відповідальності за виконану роботу ($r = 0,735$, $p < 0,01$); вимогливістю до себе та прийняттям особистої відповідальності за додержання правил здійснення фізичної реабілітації ($r = 0,720$, $p < 0,01$); здатністю до професійного зростання ($r = 0,730$, $p < 0,01$); поєднанням вольових якостей у досягненні продуктивності професійної діяльності і вміння співпрацювати з людьми ($r = 0,712$, $p < 0,01$); вмінням розв'язувати професійні завдання ($r = 0,651$, $p < 0,01$); здатністю до врахування якості кінцевого результату професійної діяльності ($r = 0,581$, $p < 0,01$);

- *відповідальність за прийняті рішення та їх реалізацію*, що позитивно корелює з: відповідальністю ($r = 0,683$, $p < 0,01$); вимогливістю ($r = 0,671$, $p < 0,01$); незалежністю

($r = 0,670$, $\rho < 0,01$); здатністю чітко організовувати працю підлеглих ($r = 0,632$, $\rho < 0,01$); самостійністю та ініціативою ($r = 0,601$, $\rho < 0,01$); самокритичністю ($r = 0,590$, $\rho < 0,01$);

- *здатність досягати поставлених перед собою цілей*, яка має позитивні кореляції з: професійною компетентністю ($r = 0,610$, $\rho < 0,01$); самостійністю та ініціативою ($r = 0,560$, $\rho < 0,01$); високим рівнем розвитку критичного мислення ($r = 0,556$, $\rho < 0,01$); оперативністю оцінки навколишнього середовища ($r = 0,511$, $\rho < 0,05$);

- *здатність діяти в критичних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу*, що позитивно корелює з: самовладанням ($r = 0,713$, $\rho < 0,01$); витримкою ($r = 0,704$, $\rho < 0,01$); врівноваженістю ($r = 0,696$, $\rho < 0,01$); здатністю відстоювати власну точку зору ($r = 0,686$, $\rho < 0,01$); схильністю до ризику ($r = 0,633$, $\rho < 0,01$); вмінням знайти вихід із стресової ситуації ($r = 0,630$, $\rho < 0,01$); здатністю свідомо йти на ризик ($r = 0,553$, $\rho < 0,01$);

- *уміння самостійно приймати і чітко реалізовувати власні рішення*, яке має позитивні кореляції з: рішучістю ($r = 0,653$, $\rho < 0,01$); наполегливістю ($r = 0,620$, $\rho < 0,01$); ініціативністю ($r = 0,584$, $\rho < 0,01$); здатністю до використання нових, нестандартних, підходів у професійній діяльності ($r = 0,560$, $\rho < 0,01$); спрямованістю на розвиток своїх ділових якостей ($r = 0,532$, $\rho < 0,01$);

- *високий рівень розвитку професійної компетентності*, яка позитивно корелює з: прагненням до професійного зростання ($r = 0,707$, $\rho < 0,01$); набуттям професійних знань, особистісно-професійним зростанням ($r = 0,651$, $\rho < 0,01$); професійним інтересом й ініціативою в роботі ($r = 0,634$, $\rho < 0,01$); здатністю до самоосвіти ($r = 0,621$, $\rho < 0,01$);

- *здатність контролювати перебіг професійної діяльності*, що має позитивні кореляції із: знанням інструкцій, регламентів, програм, нормативних документів ($r = 0,693$, $\rho < 0,01$); вмінням формувати у підлеглих настановлення на пріоритет професійної діяльності ($r = 0,683$, $\rho < 0,01$); вмінням працювати відповідно до конкретних інструкцій ($r = 0,669$, $\rho < 0,01$); високим рівнем професійної рефлексії ($r = 0,641$, $\rho < 0,01$); використанням всіх можливих реабілітаційних технік ($r = 0,629$, $\rho < 0,01$); написанням плану реабілітаційної роботи ($r = 0,610$, $\rho < 0,01$);

- *професійні знання та досвід роботи на керівній посаді*, що позитивно корелює з: авторитетом ($r = 0,683$, $\rho < 0,01$); лідерством ($r = 0,592$, $\rho < 0,01$); здатністю підтримувати контакти з іншими працівниками ($r = 0,643$, $\rho < 0,01$); здатністю бачити «ключове» завдання в управлінні ($r = 0,623$, $\rho < 0,01$); вдалими використанням професійних знань, досвіду здійснення практичної діяльності ($r = 0,592$, $\rho < 0,01$); суспільною активністю ($r = 0,513$, $\rho < 0,01$);

- *здатність до передавання іншим людям професійного досвіду*, яка має позитивні кореляції з: самостійністю ($r = 0,621$, $\rho < 0,01$); відповідальністю ($r = 0,610$, $\rho < 0,01$); здатністю до набуття професійно значущого досвіду ($r = 0,583$, $\rho < 0,01$); здатністю до творчого використання професійно значущого досвіду ($r = 0,553$, $\rho < 0,01$); професійними знаннями і досвідом роботи на керівній посаді ($r = 0,543$, $\rho < 0,01$); добросовісністю ($r = 0,532$, $\rho < 0,01$).

Зі сказаного випливає, що психологічними чинниками формування професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації виступають:

- формування усвідомленого, відповідального ставлення фахівця до виконання професійної діяльності; вимогливість до себе і незалежність у діянні в професійних ситуаціях та ситуаціях вибору, у використанні реабілітаційних технік, плануванні програми здійснення реабілітаційної діяльності в цілому;

- прагнення до постійного особистісного зростання і самовдосконалення (стаж роботи не менше 7 років та досвід роботи на керівній посаді);

- сформованість високого рівня професійної компетентності, здатність контролювати перебіг професійної діяльності, спроможність передавати свій досвід іншим фахівцям, творчо використовувати професійно значущий досвід;

- сформованість здатності діяти у критичних ситуаціях та ситуаціях когнітивного дисонансу, здатність до усвідомленого ризику з метою досягнення бажаного ефекту в результаті проходження пацієнтом курсу фізичної реабілітації.

Сформований з допомогою експертів й уточнений нами у процесі якісного аналізу емпіричних показників перелік особистісних якостей та характеристик професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації враховано у подальшій роботі зі створення структурно-функціональної моделі професійного становлення майбутнього реабілітолога, з актуалізації процесу становлення його професійної надійності й забезпечення професійного зростання та самовдосконалення.

У п'ятому розділі – *«Модель і програма психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців із фізичної реабілітації»* – виокремлено ключові аспекти професійного становлення майбутнього спеціаліста з фізичної реабілітації; окреслено функціональні позиції й професійно важливі якості успішного реабілітолога, які було актуалізовано під час проведення формувального експерименту; розроблено структурно-функціональну модель професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації, запропоновано фасилітативну програму його професійного становлення; сформульовано критерії ефективності професійної діяльності майбутніх реабілітологів, виокремлено показники процесуальної та результативної ефективності фізичної реабілітації.

Здійснений нами формувальний експеримент тривав протягом 2017-19 рр. у групах студентів (52 чоловіки і 52 жінки) Рівненського державного гуманітарного університету та Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. В підґрунті його проведення – розроблена нами структурно-функціональна модель професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації (рис. 10).

В результаті дослідження з'ясовано такі важливі аспекти професійного становлення майбутнього реабілітолога: навчальний, розвивальний, соціальний, прогнозувальний, науково-дослідний та актуалізаційний.

Запропоновано *фасилітативну програму* професійного становлення майбутнього реабілітолога, яка складається з чотирьох блоків.

I блок – адаптаційно-змістовий – передбачав введення до навчальних планів студентів – майбутніх фахівців з фізичної реабілітації спецкурсів та спецсемінарів, а саме: «Фізична реабілітація хворих з ішемічним інсультом», «Логоневроз та заходи оптимізації курсу фізичної реабілітації», «Застосування психотерапії у випадку організації фізичної реабілітації аутичних дітей», «Формування психотерапевтичної

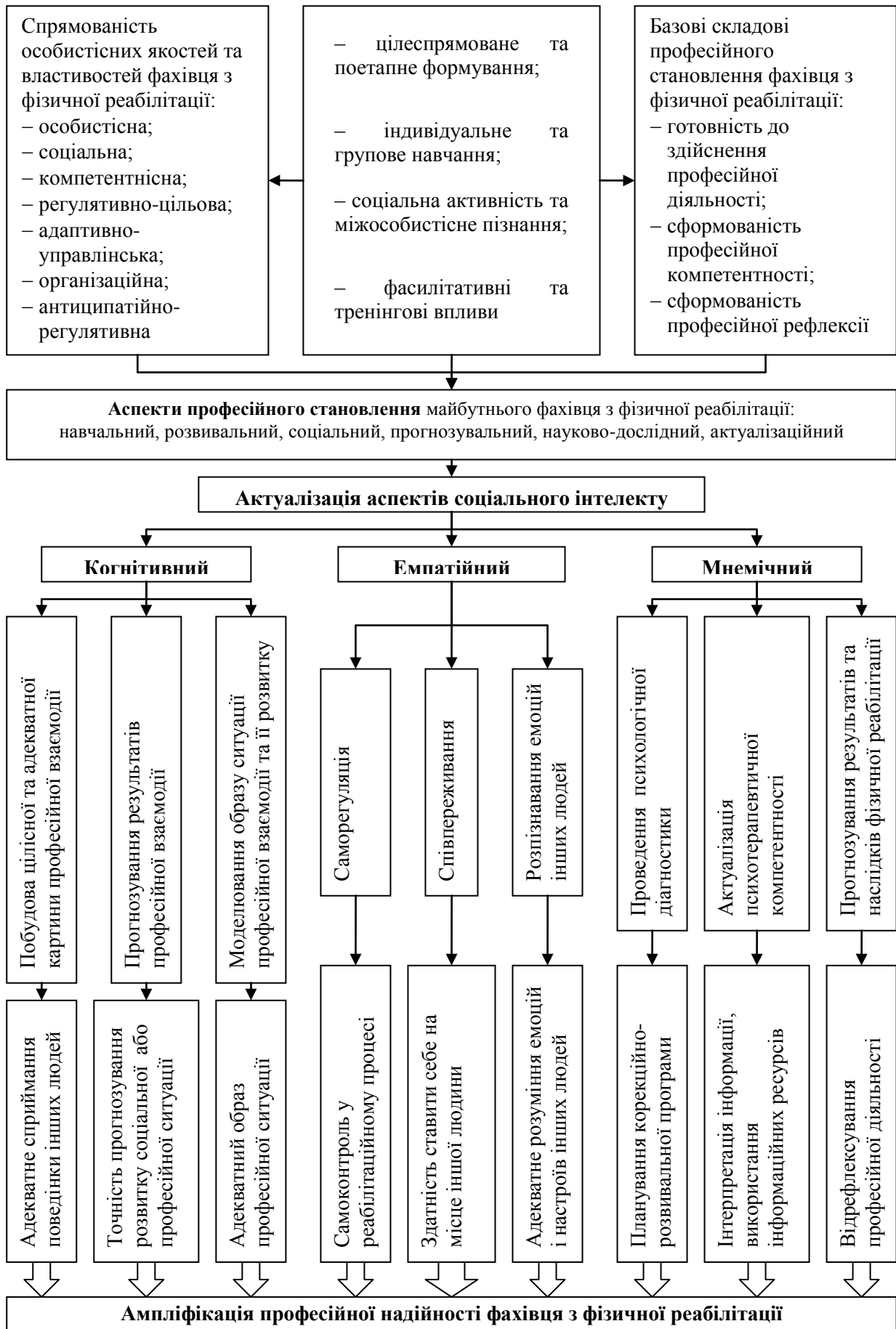

Рис. 10. Структурно-функціональна модель професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації

компетентності фахівців з фізичної реабілітації», «Піскова терапія у реабілітаційній практиці», «Взаємозв'язок міжособистісних конфліктів і стресових станів».

II блок – проєктивно-ресурсний – передбачав проведення соціально-психологічних тренінгів з метою формування готовності фахівців з фізичної реабілітації до виконання професійної діяльності, актуалізації компонентів професійної компетентності студентів. На цьому етапі застосовувалися соціально-психологічні тренінги особистісного зростання, становлення готовності до виконання професійної діяльності, формування професійної компетентності у майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.

III блок – організаційно-стимулювальний. На цьому етапі в практику навчання майбутніх фахівців з фізичної реабілітації було впроваджено фасилітативну програму «*Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації*» з метою актуалізації процесу становлення їх професійної надійності.

IV блок – рефлексивно-розвивальний. На цьому етапі передбачалося проведення розробленого нами тренінгу «*Становлення соціального інтелекту, розвиток професійної рефлексії та формування професійної надійності майбутніх фахівців*» з метою становлення соціального інтелекту студентів, розвитку їх професійної рефлексії та формування (на їх підставі) професійної надійності майбутнього фахівця.

Реалізуючи тренінгову програму розвитку соціального інтелекту в процесі професійного навчання студентів – майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, ми поетапно сформуваємо кожен з трьох аспектів соціального інтелекту: когнітивний, емпатійний і мнемічний – за допомогою засобів розвитку соціальної компетентності. А забезпечення оптимального співвідношення між цими складовими соціального інтелекту дало змогу змоделювати успішну соціальну адаптацію, комунікативну та професійну взаємодію з іншими людьми, що, у свою чергу, сприяло актуалізації формування у студентів професійної рефлексії та професійної надійності.

У процесі формувального експерименту було підтверджено дієвість програми фасилітації професійного становлення майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. Вправи психологічного тренінгу «*Становлення соціального інтелекту, розвиток професійної рефлексії та формування професійної надійності майбутніх фахівців*» суттєво актуалізували розвиток складових соціального інтелекту студентів експериментальних груп, що в результаті сприяло розвитку їх професійної рефлексії та фасилітувало формування у них професійної надійності.

ВИСНОВКИ

В дисертації здійснено теоретичне узагальнення результатів вивчення наукової проблеми психології професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації і подано її нове вирішення. За результатами дослідження сформульовано такі **висновки**:

1. Обґрунтовано загальні теоретико-методологічні основи дослідження. Під *процесом професійного становлення особистості* розуміється розвиток потенціалу і ресурсів фахівця, які сприяють його професійному саморозвиткові і самореалізації в контексті загальнолюдської культури, конкретних умов життєдіяльності та

професійної діяльності, в ході опанування і відтворення ним соціальних норм та цінностей. Професійне становлення особистості розглядається з позицій раціогуманістичної психології – як управління процесом формування суб'єктної професійно-особистісної позиції, що відбувається під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників, які актуалізують процес реалізації стратегій управління особистісними ресурсами для здійснення професійного становлення індивіда.

Професійне становлення спеціаліста з фізичної реабілітації розглянуто через призму функціонування структурно-динамічної (організаційної) парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» у просторі професійної діяльності. Кожен з компонентів цієї парадигми є самостійною характеристикою професійного становлення особистості фахівця, що має свій власний зміст, генезис і функції.

2. В результаті дослідження розроблено його концептуальний апарат і методичний інструментарій, визначено структуру професійної компетентності спеціаліста з фізичної реабілітації з урахуванням особливостей його професійної діяльності. Зазначено, що професійна компетентність у діяльності фахівця з фізичної реабілітації розглядається як його здатність оптимально розв'язувати певне коло професійних завдань. Структура професійної компетентності реабілітолога містить такі компоненти: когнітивний, соціально-психологічний та ціннісно-смысловий, кожен з яких має свої структурні складові.

3. Побудовано концептуальну модель професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації, яка включає готовність фахівця до здійснення професійної діяльності, високий рівень професійної компетентності та професійної рефлексії, а також сформовану в діяльності парадигму «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» особистості. Соціально, особистісно та професійно значущі компоненти цієї парадигми у своїй сукупності забезпечують саморозвиток фахівця як професіонала і регуляцію його взаємин із зовнішнім світом у тимчасовому континуумі минулого, сьогодення і майбутнього. Системним чинником організації і функціонування названої парадигми є ціннісна орієнтація індивіда на оптимальний результат своєї професійної діяльності.

4. Запропоновано структуру професійно значущого досвіду фахівця з фізичної реабілітації, окреслено функціональний простір досвіду. До компонентів професійно значущого досвіду реабілітолога віднесено: 1) ціннісний досвід; 2) досвід відрефлексування власної професійної діяльності; 3) операційний досвід.

Зазначено, що ціннісний досвід виконує такі основні функції: розвивальну, диференційну, інтегративну, смислову, самовизначальну та функцію збереження. У свою чергу, функціями компонента «досвід відрефлексування власної професійної діяльності» можна вважати такі: суб'єктно актуалізовану, профілактичну, інтерпретативну, адаптивну та коригувальну. До функцій операційного досвіду відносимо: консультативну, пізнавальну, комунікативну, соціально-перцептивну, психотерапевтичну, номінативну, а також функції цілевизначення та кодування.

5. Розроблено модель професійної автентичності реабілітолога, виокремлено її компоненти та функції, охарактеризовано рівні функціонування компонентів. *Професійна автентичність фахівця* розуміється як багатовимірне особистісне

новоутворення, яке регулюється соціальними та професійними нормами й формами професійної активності, що виникають на основі професійних програм і професійних патернів поведінки і діяльності. Професійна автентичність тісно пов'язана з життєвою продуктивністю, об'єднуючи конативні, емотивні та когнітивні компоненти, які виявляються у поведінці особистості й ґрунтуються на симптомокомплексі досягнення життєвого благополуччя. Функції професійної автентичності полягають у нагромадженні і застосуванні різних інтерпретаційних комплексів, які дають змогу оцінювати себе, інших людей, а також явища і події зовнішнього світу, визначати і коригувати власну поведінку, свій особистісний і професійний розвиток.

У результаті дослідження доведено, що високий рівень професійної автентичності пов'язаний з позитивною «Я-концепцією» особистості, переживанням *авторства* у реалізації професійної діяльності, орієнтацією на застосування активних форм «опанувальної» поведінки у професійній сфері, професійною продуктивністю, високим соціометричним статусом і значним ступенем професійної самореалізації. Разом з тим професійна автентичність має негативний зв'язок з реактивною тривожністю, нейротизмом, пасивними формами «опанувальної» поведінки.

6. Професійна надійність фахівця з фізичної реабілітації розглядається як передумова його успішного професійного становлення. *Професійна надійність фахівця з фізичної реабілітації* розуміється нами як здатність контролювати, захищати і розбудовувати свій професійний простір, який великою мірою залежить від сформованого професійно значущого досвіду й успішної автентичної поведінки цього фахівця, що в сукупності визначають його професійну унікальність. Професійна надійність є формою експлікації суб'єктності людини, що дає їй змогу через різні форми професійної активності реалізовувати свої професійні потреби, намагання та настановлення. Протилежний полюс цього особистісного конструкта може бути позначений як «професійна ненадійність». Виокремлено такі *рівні досліджуваного явища*, як професійна наднадійність, адекватна (достатня) професійна надійність, професійна ненадійність і професійна розбалансованість.

7. Встановлено, що *професійна унікальність* є цілісним особистісним новоутворенням, яке відповідає потребам людини і є найважливішою умовою її розвитку та життєвого благополуччя; сприяє актуалізації її суб'єктності й підтримці психічного здоров'я; дає змогу адаптуватися, розбудовуватися і бути продуктивною у всіх сферах життя. З урахуванням викладених у дослідженні теоретико-концептуальних положень було запропоновано нарцистичну, формалізовану, еклектичну, гедоністичну, деонтологічну, драматичну, ідеальну, ілюзійну та іманентну форми професійної унікальності й розкрито їхній зміст.

8. На основі емпіричного дослідження виокремлено якості, здатності та новоутворення особистості, які мають бути сформовані у фахівців з фізичної реабілітації для успішного здійснення ними професійної діяльності. До таких якостей, здатностей й особистісних новоутворень відносяться: здатність до виконання професійної діяльності в особливих й екстремальних умовах; сформованість професійно-моральної культури фахівця, основних компонентів професійної компетентності та професійної рефлексії, професійної готовності до виконання діяльності; здатність до відрефлексування професійної діяльності на

евристичному та креативному рівнях; здатність до здійснення ефективних психолого-акмеологічних впливів, спроможність до розвитку рефлексивної культури; сформованість гармонійної «Я-концепції» в професійній та управлінській діяльності, здатність до проектування і розвитку фахівцем своєї професійної діяльності, до продукування та впровадження нових ідей, поглядів та принципів її організації; оригінальність і ефективність розв'язання типових та нестандартних професійних проблем, завдань тощо.

Уточнено психологічну структуру комунікативної, психотерапевтичної та аксіологічної компетентностей фахівця з фізичної реабілітації.

9. З урахуванням результатів проведеного нами експериментального дослідження побудовано структурно-функціональну модель професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації, яка включає *фасилітативну програму* його професійного становлення. Остання складається з чотирьох блоків: адаптаційно-змістового, проєктивно-ресурсного, організаційно-стимульовального і рефлексивно-розвивального. Підтверджено – у процесі формування експерименту – дієвість програми фасилітації професійного становлення майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. Розроблено й апробовано в ході формування експерименту психологічний тренінг «Становлення соціального інтелекту, розвиток професійної рефлексії та формування професійної надійності майбутніх фахівців». Він містить п'ять блоків вправ, які актуалізують складові соціального інтелекту студентів і в результаті сприяють розвиткові їх професійної рефлексії, а також фасилітують формування у них професійної надійності.

10. В результаті дослідження встановлено *психологічні особливості професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації*:

- високий рівень професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації зумовлюється цілісним функціонуванням складових парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність». На підставі цієї парадигми професійна діяльність реабілітолога розглядається як аксіологічний процес, що передбачає не лише здійснення фахової діяльності, а й віднайдення в її результаті особистісних смислів, які сприяють зростанню його особистості, формуванню гармонійної Я-концепції;

- професійне становлення фахівця з фізичної реабілітації великою мірою залежить від сформованості його професійної компетентності (високого рівня розвитку когнітивного, соціально-психологічного та ціннісно-смыслового компонентів); професійної рефлексії в єдності таких її компонентів, як особистісна рефлексія, інтелектуальна рефлексія та метарефлексія;

- високий рівень професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації визначається здатністю до виконання професійної діяльності в особливих і екстремальних умовах; професійною готовністю до виконання діяльності; здатністю до відрефлексування професійної діяльності на евристичному та креативному рівнях; здатністю до здійснення ефективних психолого-акмеологічних впливів; сформованістю гармонійної «Я-концепції» в професійній та управлінській діяльності; здатністю до проектування і розвитку фахівцем своєї професійної діяльності, до продукування та впровадження нових ідей, поглядів та принципів її

організації; оригінальністю й ефективністю розв'язання типових та нестандартних професійних проблем і завдань.

11. З'ясовано, що *психологічними умовами професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації є:*

- актуалізація в професійній діяльності когнітивного, соціально-психологічного та ціннісно-смыслового компонентів професійної компетентності та складових професійної рефлексії фахівця (особистісної рефлексії, інтелектуальної рефлексії та метарефлексії);

- успішність фахівця в реалізації професійної діяльності, його ціннісна орієнтація на оптимальний результат своєї діяльності;

- актуалізація професійної надійності фахівця з фізичної реабілітації, яка визначається когнітивними, емоційними, поведінковими та соціально-ціннісними аспектами, що зумовлюють ідентичність фахівця та створюють позитивні передумови для формування його професійної унікальності;

- набуття реабілітологом професійно значущого досвіду, а саме: ціннісного досвіду, досвіду відрефлексування власної професійної діяльності та операційного досвіду;

- актуалізація професійної автентичності, яка пов'язана із сформованістю «Я-концепції» особистості, переживанням *авторства* у реалізації професійної діяльності; орієнтацією на застосування активних форм «опанувальної» поведінки у професійній сфері; професійною продуктивністю, професійною успішністю, високим соціометричним статусом (що позитивно корелює із стажем професійної діяльності понад 10 років та керівною посадою спеціаліста); значним ступенем професійної самореалізації.

12. Дослідження дало змогу визначити *психологічні чинники професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації:*

- готовність майбутнього спеціаліста до здійснення успішної професійної діяльності;

- набуття студентами професійно значущого досвіду, опанування основних функцій професійно значущих норм (меж), до яких відносимо: визначення відмінностей між «Я» і «не-Я», актуалізацію професійної автентичності; можливість активно обирати способи самовираження і самоствердження, що не порушують ціннісно-смыслових фреймів суспільства; можливість здійснення вибору зовнішніх впливів і захистів від руйнівних впливів, визначення особистої відповідальності за виконання професійної діяльності; актуалізацію професійної надійності майбутнього фахівця; оволодіння професійними нормами й формами професійної активності, що виникають на основі професійних програм і професійних патернів поведінки та діяльності;

- підготовленість студента до набуття професійно значущого досвіду, реалізації успішної автентичної поведінки, які в сукупності визначають його професійну унікальність; до здійснення прогнозованої поведінки, пов'язаної з реалізацією соціальних взаємин відповідно до суспільних норм та ідеалів, а також власного відповідального вибору;

- стимулювання викладачем опанування студентами когнітивного, емоційного, поведінкового та соціально-ціннісного аспектів професійної надійності у сфері фізичної реабілітації;

- фасилітація з боку викладача становлення у майбутніх реабілітологів професійної компетентності, професійної рефлексії та соціального інтелекту, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності.

13. Виявлено *закономірності професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації*. Ці закономірності відтворюють існуючі взаємозв'язки між: 1) успішністю виконання реабілітологом професійної діяльності й сформованістю професійної компетентності та професійної рефлексії, професійної готовності до виконання діяльності; 2) становленням компонентів професійно значущого досвіду реабілітолога й здатністю до відрефлексування професійної діяльності на евристичному та креативному рівнях; 3) цілісним функціонуванням складових парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» та здатністю до проектування і розвитку фахівцем своєї професійної діяльності, до продукування та впровадження нових ідей, поглядів та принципів її організації; 4) обійманням фахівцем з фізичної реабілітації керівної посади й сформованістю гармонійної «Я-концепції» в професійній та управлінській діяльності; 5) продуктивністю виконання реабілітологом професійної діяльності та сформованістю аспектів експлікації його професійної надійності:

- *когнітивного аспекту* – розуміння реабілітологом професійного становлення самого себе у цій сфері професійної діяльності, необхідності формування професійної надійності;

- *емпатійного аспекту* – формування системи ставлень до різних сторін професійної діяльності й інших людей, які працюють у цій (або суміжній) сфері діяльності (ставлення до цінностей, ідеалів, що визначають поведінку цього фахівця як професіонала);

- *поведінкового аспекту* – використання засобів і технологій реалізації професійної діяльності, що сприяють зростанню її продуктивності (культура професійної надійності у цій професійній сфері);

- *соціально-ціннісного аспекту* – актуалізує смисложиттєві орієнтації людини, ціннісно-смислові фрейми, які експлікують професійну надійність фахівця через смисл співбуття і збереження особистості й соціуму в цілому.

Перспектива подальших досліджень полягає в детальному вивченні якісних характеристик професійної автентичності фахівця з фізичної реабілітації, які великою мірою залежать від етнічних зв'язків, що мають місце в цій соціальній групі. Парадигму «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність», сформованість якої є свідченням професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації, було б доцільно розглянути в системі постнекласичної психології. Потребує детального вивчення і питання про характер та форми структурації історичного досвіду в індивідуальних структурах професійно значущого досвіду реабілітолога.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Монографії:

1. Примачок, Л.Л. (2014). *Виховання у студентів медичного коледжу розради як духовної цінності*. (Монографія). Ніжин : НДУ імені М. Гоголя. 180 с.
2. Примачок, Л.Л. (2020). *Теоретико-методологічні основи професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації*. (Монографія). Рівне – Ніжин : НДУ імені М. Гоголя. 513 с.

II. Розділи в колективних монографіях:

3. Примачок, Л.Л. (2019). *Професійна автентичність як детермінанта професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації*. Р.В. Павелків & Н.В. Корчакова (наук. ред.). *Особистість у контексті морального та професійного зростання*. (Колективна монографія), (с. 89–104). Київ : «Центр учбової літератури».
4. Примачок, Л., Сімко, А. & Чала, Ю. (2020). *Професійне становлення майбутніх фізичних реабілітологів у аспекті набуття ними професійно значущого досвіду*. Е. Івашкевич & Л. Онуфрієва (наук. ред.). *Соціально-психологічні проблеми психології становлення особистості майбутнього фахівця*. (Колективна монографія), (с. 265–347). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута». (Доробок здобувачки полягає в розробці функціонального аспекту професійного становлення фахівця з огляду на його професійно значущий досвід).

III. Навчальний посібник:

5. Примачок, Л.Л. (2015). *Історія медицини та реабілітації*. Ніжин : НДУ імені М. Гоголя. 104 с.

IV. Навчально-методичний посібник:

6. Примачок, Л.Л. (2020). *Техніки фізичної реабілітації, які використовуються у випадку соматичних та психічних захворювань*. (Навчально-метод. посібник). Рівне : РДГУ. 220 с.

V. Статті у наукових фахових виданнях України:

7. Михальчук, Н.О. & Примачок, Л.Л. (2019). Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом. *Психологія: реальність і перспективи : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту*, 12, 172–179. (Доробок здобувачки полягає в розробці реабілітаційної програми корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом).
8. Михальчук, Н.О. & Примачок, Л.Л. (2019). Психологічні принципи формування компенсаторних реакцій пацієнта у випадку проведення фізичної реабілітації хворих з ішемічним інсультом. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т.Х : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*, 33, 103–117. (Доробок здобувачки полягає в розробці методичних рекомендацій реабілітологам у випадку проведення фізичної реабілітації хворих з ішемічним інсультом).
9. Примачок, Л.Л. (2019). Функціональний аспект професійного становлення особистості. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т.І : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*, 51, 22–30.
10. Примачок, Л.Л. (2019). Психологічні засади дослідження процесу професійного становлення особистості. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць*

Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т.І : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, 52, 93–99.

11. Примачок, Л.Л. (2019). Психологічний зміст функціональної методики відновлення рухової функції хворих на ішемічний інсульт з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей. *Психологічні перспективи, 33, 221–234.* Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

12. Примачок, Л.Л. (2019). Психолого-педагогічне забезпечення професійного становлення студентів вищих освітніх закладів, які опановують фах фізичного реабілітолога. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. VII : Екологічна психологія, 47, 252–268.*

13. Примачок, Л.Л. (2019). Обґрунтування професійного становлення особистості в сучасних психологічних дослідженнях. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. XII : Психологія творчості, 25, 243–254.*

14. Примачок, Л.Л. (2019). Шляхи актуалізації професійного зростання майбутнього фахівця з фізичної реабілітації. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. XIV : Методологія і теорія психології, 2, 286–299.*

15. Примачок, Л.Л. (2019). Експериментальне дослідження стану сформованості професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації зі стажем роботи понад п'ятнадцять років. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. V : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія, 19, 195–208.*

16. Примачок, Л.Л. (2019). Структура професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. VI : Психологія обдарованості, 16, 238–250.*

17. Примачок, Л.Л. (2019). Професійна компетентність як інструмент ефективного фахового становлення спеціаліста з фізичної реабілітації. *Психологія: реальність і перспективи : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту, 13, 106–115.*

18. Примачок, Л.Л. (2019). Порівняльне дослідження стану сформованості професійної компетентності у фахівців з фізичної реабілітації з різним стажем роботи. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія, 54, 43–54.*

19. Примачок, Л.Л. (2019). Саногенна рефлексія як складова метарефлексії фізичного реабілітолога. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Т. XII : Психологія творчості, 26, 276–290.*

VI. Статті в наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних:

20. Ivashkevych, E.Z. & Prymachok, L.L. (2019). The development of social intelligence of the person in the paradigm of professional growth. *Technologies of Intellect*

Development: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ. Vol. 3, № 1. http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/current. (Index Copernicus). (Доробок здобувачки полягає в розробці технології професійного становлення особистості).

21. Prymachok, L.L. (2019). Empirical research of professional reflection of students of “Health and Physical Rehabilitation” faculties of higher educational institutions. *Психологічний часопис : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, 2 (22), 120–134. <http://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/issue/view/22/Psychological%20Journal%202-2019.pdf>. (Index Copernicus).*

22. Примачок, Л.Л. (2019). Завдання сучасної вищої освіти та професійне зростання студентів – майбутніх фахівців: *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія», 8, 51–56. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». (Index Copernicus).*

23. Примачок, Л.Л. (2019). Соціально-психологічне забезпечення підготовки майбутніх фізичних реабілітологів: *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія», 9, 40–46. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». (Index Copernicus).*

24. Примачок, Л.Л. (2019). Психологічні засади фізичної реабілітації хворих на ішемічний інсульт у процесі їх перебування на стаціонарному етапі лікування. *Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 44, 255–277. Кам'янець-Подільський : «Аксиома». (Index Copernicus).*

25. Примачок, Л.Л. (2019). Проблема професійного становлення фахівця в парадигмі раціогуманістичної психології Георгія Балла. *Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 45, 318–337. Кам'янець-Подільський : «Аксиома». (Index Copernicus).*

26. Примачок, Л.Л. (2019). Суб'єктність як необхідна складова професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 46, 327–347. Кам'янець-Подільський : «Аксиома». (Index Copernicus).*

27. Примачок, Л.Л. (2019). Емпіричне дослідження стану сформованості професійної компетентності фізичних реабілітологів. *Науковий журнал Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України : Організаційна психологія. Економічна психологія, Київ, № 4 (18), 69–77. (Index Copernicus).*

28. Примачок, Л.Л. (2020). Парадигма професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації з огляду на формування професійно значущого досвіду спеціаліста. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 47, 179–205. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута». (Index Copernicus).*

29. Примачок, Л.Л. (2020). Побудова образу світу фахівця з фізичної реабілітації як механізм становлення його професійної автентичності: *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія», 10, 85–91.* Острог : Вид-во НаУОА. (*Index Copernicus*).
30. Ivashkevych, E.Z. & Prymachok, L.L. (2020). Psycholinguistic peculiarities of the development of communicative competence of teachers of secondary schools. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Психологія, 27 (1), 95–121.* Переяслав : ФОП Домбровська Я.М. DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-95-121>. (*Web of Science, Scopus*). (Доробок здобувачки полягає в описі та аналізі результатів емпіричного дослідження комунікативної компетентності майбутніх фахівців).

VII. Статті у міжнародних періодичних виданнях, які входять до науково-метричних баз даних:

31. Grygus, I., Nagorna, O., Nogas, A., Prymachok L. & Zukow, W. (2018). Anthropological Providing Educational Services to Children with Special Educational Needs. *OSF Preprints, November 13.* doi:10.31219/osf.io/sc9n7 (*Scopus*). (Доробок здобувачки полягає в розробці структурно-функціональної моделі навчання школярів із особливими потребами).
32. Grygus, I., Nesterchuk, N., Zukow, W., Nikolenko, O. & Prymachok L. (2019). The quality of life in COPD patients in the process of physical rehabilitation. *Journal of Physical Education and Sport (JPES), 19 (2), Art 163, 1126–1132.* doi:10.7752/jpes.2019.02163 (*Scopus*). (Доробок здобувачки полягає в розробці курсу фізичної реабілітації для пацієнтів з хронічним обструктивним захворюванням легень).

VIII. Методичні посібники:

33. Примачок, Л.Л. (2018). *Проблемні задачі для студентів з курсу «Фізична реабілітація».* (Метод. посібник). Рівне : РДГУ. 84 с.
34. Примачок, Л.Л. (2018). *Анкети визначення успішності професійної діяльності фахівців із фізичної реабілітації.* (Метод. посібник). Рівне : РДГУ. 66 с.
35. Примачок, Л.Л. (2019). *Програма тренінгу «Становлення соціального інтелекту, розвиток професійної рефлексії та формування професійної надійності майбутніх фахівців».* (Метод. посібник). Рівне : РДГУ. 86 с.

Крім того, основні теоретичні положення дисертації та результати емпіричного дослідження викладено у 61 працях апробаційного характеру (в матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, міжрегіональних методичних семінарів та наукових читань) загальним обсягом 15,79 д.а., опублікованих у вітчизняних і зарубіжних виданнях (у тому числі іноземною мовою).

АНОТАЦІЇ

Примачок Л.Л. Психологія професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», МОН України, Переяслав, 2020.

У дисертації представлено цілісну концепцію дослідження професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації, яку розглянуто через призму функціонування структурно-динамічної (організаційної) парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» у просторі професійної діяльності.

Під процесом професійного становлення особистості розуміється розвиток потенціалу і ресурсів фахівця, які сприяють його професійному саморозвиткові і самореалізації в контексті загальнолюдської культури, конкретних умов життєдіяльності та професійної діяльності, в ході опанування і відтворення ним соціальних норм та цінностей. Професійне становлення особистості розглядається з позицій раціогуманістичної психології – як управління процесом формування суб'єктної професійно-особистісної позиції, що відбувається під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників, які актуалізують процес реалізації стратегій управління особистісними ресурсами, задіяними для здійснення професійного становлення індивіда.

На основі емпіричного дослідження встановлено професійно важливі якості, здатності та новоутворення особистості, які мають бути сформовані у фахівців з фізичної реабілітації для успішного здійснення ними професійної діяльності. З урахуванням результатів експериментального дослідження побудовано структурно-функціональну модель професійного становлення майбутнього фахівця з фізичної реабілітації. Емпіричним шляхом з'ясовано психологічні особливості, чинники та умови професійного становлення фахівця з фізичної реабілітації.

Ключові слова: професійне становлення, професійна діяльність, професійно значущий досвід, професійна надійність, професійна автентичність, професійна унікальність.

Примачок Л.Л. Психологія професійного становлення спеціаліста по фізичній реабілітації. – Рукопись.

Дисертація на соискание учёной степени доктора психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», МОН України, Переяслав, 2020.

В дисертації представлена цілісна концепція дослідження професійного становлення спеціаліста по фізичній реабілітації, котрою розглянуто через призму функціонування структурно-динамічної (організаційної) парадигми «професійно значущий досвід» – «професійна надійність» – «професійна автентичність» – «професійна унікальність» в просторі професійної діяльності.

Під процесом професійного становлення особистості розуміється розвиток потенціалу і ресурсів спеціаліста, способують його професійному саморозвитку і самореалізації в контексті загальнолюдської культури, конкретних умов життєдіяльності та професійної діяльності, в ході освоєння і відтворення ним соціальних норм і цінностей. Професійне становлення особистості розглядається з позицій раціогуманістичної психології – як управління процесом формування суб'єктної

профессионально-личностной позиции, что происходит под влиянием субъективных и объективных факторов, которые актуализируют процесс реализации стратегий управления личностными ресурсами, задействованными для осуществления профессионального становления индивида.

На основе эмпирического исследования установлены профессионально важные качества, способности и новообразования личности, которые должны быть сформированы у специалистов по физической реабилитации для успешного осуществления ими профессиональной деятельности. С учётом результатов экспериментального исследования построена структурно-функциональная модель профессионального становления будущего специалиста по физической реабилитации. Эмпирическим путём определены психологические особенности, факторы и условия профессионального становления специалиста по физической реабилитации.

Ключевые слова: профессиональное становление, профессиональная деятельность, профессионально значимый опыт, профессиональная надёжность, профессиональная аутентичность, профессиональная уникальность.

Prymachok Liudmyla, L. Psychology of professional growth of a specialist in a field of physical rehabilitation. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor in Psychology in Speciality 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Pereiaslav, 2020.

The dissertation presents justified conception of the research of professional growth of a specialist in a field of physical rehabilitation, which is considered through the prism of functioning of the structural and dynamic organizational paradigm «professionally significant experience» – «professional reliability» – «professional authenticity» – «professional uniqueness».

The process of professional growth of a person means the development of the potential and resources of a specialist, which contribute to his/her professional self-development and self-realization in the context of human culture. This process determines specific conditions of the person's life and professional activity, in the course of mastering and reproducing social norms and values by a specialist in a field of physical rehabilitation. Professional growth of the person is considered by us from the standpoint of ratio-humanitarian Psychology – as the management of the process of formation of subject's professional and personal position, which is influenced by subjective and objective factors that actualize the process of implementing strategies for managing personal resources involved into the professional development of a specialist in a field of physical rehabilitation.

The conceptual model of the professional development of a specialist in a field of physical rehabilitation was proposed. It includes the specialist's readiness for providing professional activity, a high level of his/her professional competence and professional reflection, as well as professionally significant experience, professional reliability, professional authenticity and professional uniqueness of the individual. The structure of the professionally significant experience of a specialist in a field of physical rehabilitation was proposed, the functional space of his/her experience was outlined. The components of

the professionally significant experience of a specialist in a field of physical rehabilitation include: 1) valuable experience; 2) experience of reflecting one's own professional activity; 3) operating experience.

The model of the professional authenticity of a specialist in a field of physical rehabilitation was developed. Its components and functions were separated, the levels of functioning of these components were characterized. The professional authenticity of a specialist is understood as a multidimensional personal formation, which is regulated by social and professional norms and forms of the professional activity that are arisen on the basis of professional programs and professional patterns of specialist's behavior and activity.

The professional reliability of a specialist in a field of physical rehabilitation is explained as a prerequisite for his/her successful professional development. A bifurcation model of the professional reliability of a specialist in a field of physical rehabilitation was constructed and the aspects of its explication were determined: a cognitive aspect; an empathic aspect; a behavioral aspect; a socially-valuable aspect. It was established that professional uniqueness was a neoplasm of the person, which met the needs of the individual and was the most important condition for his/her development and vital well-being. Professional uniqueness contributes to the updating of the person's subjectivity and the maintenance of his/her mental health; it allows the person to adapt, to develop his/her qualities and peculiarities and to be productive in all spheres of our life. Taking into account theoretical and conceptual backgrounds of our research, the forms of professional uniqueness were proposed: a narcissistic form, formalized one, an eclectic form, a hedonistic one, a deontological form, a dramatic one, an ideal form, an illusory one, an immanent form. The meaning of these forms was revealed.

Taking into account the results of our experimental research, a structural and functional model of the professional growth of a specialist in a field of physical rehabilitation was constructed, which includes the program of facilitation of his/her professional formation. The latter consists of four blocks: the content-adaptation block, a projective-resource one, the organizational-stimulating block and a reflexive-developmental one. In the process of forming experiment it was confirmed the effectiveness of the program of facilitation of professional growth of a specialist in a field of physical rehabilitation. The psychological training «The formation of social intelligence, the development of professional reflection and the formation of professional reliability of a future specialists» was developed and tested during the forming experiment. It contains five blocks of exercises that actualize the components of students' social intelligence and, as a result, promote the development of their professional reflection, as well as facilitate the formation of the professional reliability of a future specialist in a field of physical rehabilitation.

On the basis of empirical research, professionally important qualities, abilities and neoplasms of the person have been established, which should be formed according to specialists in a field of physical rehabilitation for successful pursuit of their professional activity. Psychological features, factors and conditions of the professional growth of a specialist in a field of physical rehabilitation have been empirically investigated.

Key words: professional growth, professional activity, professionally significant experience, professional reliability, professional authenticity, professional uniqueness.

Підписано до друку 26.06.2020 р. Формат 60x90¹/16. Папір офс.
Друк офс. Автор. арк. 2,4. Тираж 100. Зам. № 11.

Видавництво та друк – ТОВ «Видавництво “Знання України”».
03680, м. Київ, вул.. Велика Васильківська (Червоноармійська), 57/3, к. 314.
Тел. 287-41-45, 287-30-97. E-mail: znannya-real@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 217 від 11.10.2000 р.